

Er 'Ringenes Herre' en god oversættelse?

En lingvistisk oversættelseskritik

Kandidatafhandling af Trine Hein Phan fra Copenhagen Business School

Vejleder: Arnt Lykke Jakobsen, ISV

Afleveret 2. juni 2009

Is 'Ringenes Herre' a good translation of 'Lord of the Rings'? – Linguistic translation criticism

The main purpose of this thesis is to determine whether 'Ringenes Herre', the Danish translation of Tolkien's novel 'The Lord of the Rings' by Ida Nyrop Ludvigsen, can be called a good translation by contemporary standards. It has been extensively criticised ever since it was first published in 1969, by reviewers, fans and professional linguists alike. To determine the translation's quality, a definition of what constitutes a good translation is necessary. The linguistically oriented approach to translation criticism is chosen to provide the theoretical basis for this definition as well as for the analysis of 'Ringenes Herre'.

On the basis of works by, among others, Halliday, House, Reiss and Newmark, the definition is found to be this: A good translation is a target text that shows equivalence with the source text on a level that is determined by the function and purpose of the text. A rather broad definition, but it is suitable for all texts that can be called translations.

House, Reiss and Newmark have each made a model for translation analysis with regards to objective criticism of quality. These models are used as the basis for a discussion of how to approach the analysis of 'Ringenes Herre'.

The discussion shows that the analysis should contain three general parts: a determination of the text type and function, an analysis of the source text and a comparative analysis of the target text. The analysis of the source and target text is carried out through a micro and a macro analysis, i.e. an analysis of the internal and the external elements of the texts.

After the analyses it is possible to comment on the quality of the translation. Newmark also suggests that the critic take the translator and her influence on the work into consideration, and this suggestion is followed after comment on the quality in order to clarify potential problem areas that are caused by changes in conventions rather than by faults of the translator.

Part one of the analysis shows that 'The Lord of the Rings' and 'Ringenes Herre' belong to the *fantasy* genre, which further place them in House's translation typology under the *overt translation* category, as well as in Reiss' *form based* text type. Therefore, the criteria to be fulfilled by the target text in order for it to be deemed a good translation are equivalence in register and style of the texts.

The micro analysis, which is performed following Reiss' grouping in semantic, lexical, grammatical and stylistic elements in order to determine whether there is equivalence in style, showed that there are a lot of irregularities between the two texts, which are mainly due to Ludvigsen's choice of translation method and her misunderstanding of Tolkien's special language use.

The macro analysis is also performed using Reiss' suggested model, but with focus on the elements contained in House's register analysis. It shows that Ludvigsen had made changes in the register with regard to the audience, the place factor and the speaker factor.

The conclusion is that 'Ringenes Herre' cannot be called a good translation according to today's standards - a fictional novel should be translated with a view to transferring the author's style rather than making the text more suitable to the target culture. The consideration of the translator's situation shows that some of this could be due to a change in how a fictional novel is expected to be translated and to the fact that a lot of reference works exist today that Ludvigsen did not have access to.

Indhold

1 Indledning.....	1
1.1 Metode.....	3
1.2 Teori.....	5
1.3 Afgrænsning.....	6
2 En god oversættelse	9
2.1 Tilgange til oversættelseskritik	9
2.2 Målteksten og ækvivalens.....	11
2.2.1 Stratifikation.....	12
2.2.2 Klasse.....	13
2.2.3 Metafunktion	13
2.2.4 Ækvivalensværdi.....	14
2.3 Oversættelseskvalitet og ækvivalens	15
2.4 Sammendrag: En god oversættelse	16
3 En gennemgang af modellerne og bestemmelse af analysens overordnede elementer samt deres rækkefølge	17
3.1 Houses model.....	18
3.2 Reiss' model	18
3.3 Newmarks model	19
3.4 Diskussion af modellernes overordnede træk	19
3.5 Opsummering.....	21
4 Analyse af kildetekstens styrende elementer	22
4.1 Genre.....	22
4.2 Houses oversættelsestypologi: Åbenbar-skjult	24
4.3 Tekstens funktion	25
4.4 Sammenfatning af analysen	27

5 Mikroanalyse	28
5.1 <i>Semantiske elementer</i>	29
5.1.1 Overordnet semantik	29
5.1.2 Overskrifter	33
5.1.3 Kommentar om oversættelsen	34
5.2 <i>Leksikale elementer</i>	35
5.2.1 Billedsprog, metaforer og faste udtryk	35
5.2.2 Navne	37
5.2.3 Neologismer og metasproget.....	42
5.2.4 Arkaisk sprogbrug.....	43
5.2.5 Kommentar om oversættelsen	45
5.3 <i>Grammatiske elementer</i>	46
5.3.1 Ukonventionel syntaks	46
5.3.2 Ugrammatisk sprogbrug.....	46
5.3.3 Kommentar om oversættelsen	48
5.4 <i>Stilistiske elementer</i>	48
5.4.1 Tegnsætning.....	48
5.5 <i>Sammenfatning af analysen</i>	50
6 Makroanalyse	51
6.1 <i>Den umiddelbare kontekst</i>	51
6.2 <i>Tekstens emne</i>	52
6.3 <i>Tidens påvirkning af teksten</i>	53
6.4 <i>Tekstens geografiske placering</i>	53
6.5 <i>Modtager</i>	54
6.6 <i>Afsender/den talende karakter</i>	55
6.7 <i>De emotionelle konnotationer</i>	57
6.8 <i>Sammenfatning af analysen</i>	57
7 En kvalitetsvurdering af 'Ringenes Herre'	58
8 Oversætterens opgave	60
9 Konklusion	63

Litteraturliste.....	66
Bilag 1 – Afskrift af Bent Holbeks anmeldelse af 'Ringenes Herre'	69

1 Indledning

Da de første to bøger i Tolkiens episke fortælling 'The Lord of the Rings' ('The Fellowship of the Ring' og 'The Two Towers') udkom i 1968 på dansk med titlen 'Ringenes Herre' ('Eventyret om ringen' og 'De to tårne'), oversat af Ida Nyrop Ludvigsen, blev de sabelt ned af Informations anmelder Bengt Holbek (1969)¹. Ikke fordi han ikke kunne lide Tolkiens historie, men han syntes at oversættelsen var "*skrækkelig*". I hans samlede anmeldelse af 'Hobbitten' og 'Ringenes Herre', der udkom samtidig og begge er over sat af Ludvigsen, kunne man læse udtalelser som "*det skammeligt forkortede forord*", "*fortvivlende unøjagtigt oversat*", "*Oversætteren har åbenbart slet ikke øre for den stadigt vekslende, til de mindste enkeltheder velformede og i virkeligheden knappe stil, som præger begge Tolkiens værker*", og "*De rigt vekslende stemninger [...] fortøner sig som vage antydninger, næsten kvalt i et ensartet og ofte plat, snakkesaligt dagligstuedansk*". Holbek afslutter sin svada med at udtrykke sin mening om oversættelsens fremtid: "*En helt ny udgave af begge fortællinger [...] bør udarbejdes og gratis tilstilles de narrede købere*".

Dette må siges at være en meget subjektiv vurdering af oversættelsens kvalitet, hvilket ofte ses i anmeldelser, hvor det er forventet og accepteret. I mere akademiske tekster er subjektive vurderinger ildeset, og ifølge, blandt andre, den lingvistiske tilgang til oversættelseskvalitet bør man, så vidt det er muligt, basere kvalitetsvurderinger på objektive grundlag. Dette er desværre ikke muligt i fuld udstrækning, da der i enhver oversættelse indgår tekstfortolkning, som altid er (delvis) subjektiv (Reiss, 2000, s. 89-92; House 1977, s. 62-64). Dette subjektive element betyder, at det ikke er muligt at foretage en fuldstændig objektiv bedømmelse af en oversættelses kvalitet. Det er muligt at tælle stavfejl, grammatiske fejl og decideret fejloversatte ord, men hvorvidt oversætteren har valgt rigtigt blandt to eller flere synonymer vil ofte blive en subjektiv vurdering fra bedømmerens side. Selvfølgelig kan alle blive enige om, at stavfejl og grammatiske fejl ikke eksisterer i den perfekte oversættelse (medmindre det er et bevidst virkemiddel fra forfatterens side og derfor også eksisterer i kildeteksten), men hvad der ellers skal til er tilsyneladende et spørgsmål om smag.

¹ Afskrift af anmeldelsen vedlagt som bilag 1

Derfor er Translation Quality Assessment (vurdering af en oversættelses kvalitet) også et meget diskuteret område blandt oversættelse/teoretikere, hvor der er delte meninger om, hvad der er vigtigt, for at en oversættelse kan betegnes som god, acceptabel, dårlig eller hvilket adjektiv, man ellers ønsker at anvende. Inden for de lingvistiske tilgange til oversættelseskritik er der enighed om, at en konstruktiv kritik af en oversættelses kvalitet bør bygges på et solidt grundlag, og at det er vigtigere at give en brugbar kritik end blot at kommentere kvaliteten. Selvom *"en oversættelseskritik [...] aldrig [kan] blive andet [end] én persons evaluering af en oversættelse – en evaluering, man som læser kan afvise eller bifalde"* (Larsen, 1999, s. 101), kan subjektiviteten ifølge House dog mindskes ved at gennemgå et stort antal aspekter af kildeteksten såsom sproglige virkemidler og stilistiske træk, gennemgå samme aspekter af målteksten, og ud fra disse resultater foretage en vurdering af ligheder og forskelle (House, 1977, s. 62). Således kan man sige, at kommentarer om en oversættelses kvalitet bør være begrundet med en brugbar kritik, der er baseret på en grundig sammenlignende analyse af kilde- og målteksten.

Hvordan denne analyse skal gennemføres, er der dog delte meninger om. Ifølge Dodds (1985) skal en oversættelseskritisk analyse grundlæggende indeholde en analyse af kildeteksten, en analyse af målteksten og endelig en sammenligning af de to tekster, for at man kan udtale sig om kvaliteten af målteksten. Dette synspunkt er de tre oversættelse House (1997), Reiss (2000) og Newmark (1988) enige i, og dette er også grundlaget for de modeller eller kritikplaner, de har udviklet. Til trods for det fælles udgangspunkt er der stor forskel på modellerne, og de har hver deres styrke. Formålet med dette speciale er at diskutere disse tre modeller med henblik på at vurdere kvaliteten af 'Ringenes Herre' og dermed nå frem til et svar på følgende spørgsmål:

Kan 'Ringenes Herre' siges at være en god oversættelse?

Specialet vil tage udgangspunkt i følgende forskningsspørgsmål:

- Hvad er en god oversættelse?
- Hvilke elementer bør indgå i en oversættelseskritisk analyse?
- Hvilke kriterier skal en tekst som 'Ringenes Herre' opfylde for at være en god oversættelse?

1.1 Metode

Overordnet er formålet med dette speciale at diskutere Houses, Reiss' og Newmarks oversættelseskritiske analysemodeller med henblik på at komme frem til en model sammensat af elementer fra alle tre modeller, der skal anvendes til at analysere oversættelsen 'Ringenes Herre' (Tolkien, 2006) for at kunne vurdere kvaliteten af teksten som en oversættelse af 'The Lord of the Rings' (Tolkien 1965). Denne tekst er valgt som praktisk eksempel, da den betragtes som værende repræsentativ for genren fantasy, der kan give oversættere nogle genrerelaterede problemer.

For at kunne vurdere en oversættelses kvalitet er det dog først nødvendigt at fastslå, hvad en oversættelse er, og hvad dens kvalitet afhænger af. Dette er formålet med kapitel 2. Kapitlet begynder med en gennemgang af oversættelsesteoretiske tilgange til oversættelseskvalitet og -kritik, der leder frem til en gennemgang af begrebet *ækvivalens* i forhold til oversættelse og oversættelseskvalitet, hvilket gør det muligt at svare på det første forskningsspørgsmål.

I kapitel 3 til 6 vil indholdet af modellerne blive diskuteret, og på baggrund af denne diskussion vil en analysemodel blive udformet til brug for en oversættelseskritik af 'Ringenes Herre'. Efter at hvert enkelt område er blevet diskuteret, og en analysedel er blevet udformet, vil denne straks blive anvendt på værket, og derved vil efterfølgende afsnit blive baseret på både teoretisk og praktisk baggrundsviden.

I kapitel 3 gennemgås modellerne i store træk, og kapitlet indeholder en diskussion af hvilke elementer, der vil indgå i analysen af 'Ringenes Herre', jf. 2. forskningsspørgsmål, samt hvilken rækkefølge, det er praktisk at foretage analysen i.

Kapitel 4 består af en analyse af de tekststyrende elementer, dvs. de elementer, der bruges til at kategorisere teksten. Dette kapitel giver svaret på, hvilke kriterier 'Ringene Herre' skal opfylde for at være en god oversættelse jf. 3. forskningsspørgsmål, og udgør samtidig første del af analysen.

I kapitel 5 gælder det mikroanalysen, der er en analyse af selve teksten med fokus på de lingvistiske elementer ud fra en inddeling i semantiske, leksikale, grammatiske og stilistiske

elementer. Analysedelen af dette kapitel er en sammenlignende analyse af 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre'.

Kapitel 6 beskæftiger sig med makroanalysen og vil beskæftige sig med de elementer, der ikke er en del af selve teksten, men som ofte afspejles i teksten gennem blandt andet ordforrådet og grammatik, og som har indflydelse på de valg, oversætteren træffer. Disse elementer inkluderer tekstens funktion, genre, afsender-modtagerforhold osv.

Kapitel 4-6 danner grundlag for kapitel 7, der indeholder en konkluderende vurdering af kvaliteten af 'Ringenes Herre' som oversættelse.

Kapitel 8 sætter fokus på oversætteren og dennes valg i forbindelse med oversættelsesprocessen. Kapitlet vil indeholde en kommentar om, hvilke muligheder og arbejdsforhold Ludvigsen formentlig havde, og hvordan det havde indflydelse på oversættelsesarbejdet.

Endelig vil der i kapitel 9 blive konkluderet på problemformuleringen samt alle 3 forskningsspørgsmål ud fra kapitel 2-7.

Undervejs i specialet vil forkortelserne RH og LOTR fungere som kildehenvisninger for henholdsvis Tolkien, 2006 og Tolkien, 1963.

Citater angives med kursiv og i gåseøjne, "*citat*", og ved længere citater vil de være rykket ind på siden. Titler angives med apostroffer, 'titel'.

Når der opstilles sammenlignende eksempler, vil de blive angivet med kursiv, og eksemplet fra 'The Lord of the Rings' vil være angivet med *I*, mens eksemplet fra 'Ringenes Herre' angives med *II*, og mit forslag til forbedring angives med *III*, således:

- I. Eksempel fra 'The Lord of the Rings'*
- II. Eksempel fra 'Ringenes Herre'*
- III. Mit forslag til forbedring*

1.2 Teori

De tre oversættelseskritiske analysemodeller², der bliver diskuteret i dette speciale, er alle formet med udgangspunkt i en lingvistisk tilgang til oversættelseskritik, og følger Dodds (1985) anvisning for det fundamentale indhold af en oversættelseskritisk analyse. Dette afsnit beskæftiger sig med hvordan, disse modeller er placeret i forhold til den tilgang og hinanden. Samtidig vil der i dette afsnit blive gjort rede for, hvorfor de enkelte modeller er relevante i forhold til en oversættelseskritisk analyse af 'Ringenes Herre'. Selve tilgangen bliver kort beskrevet i kapitel 2.1 sammen med andre vigtige tilgange, og de oversættelseskritiske modeller vil blive gennemgået i kapitel 3.

Den ældste af de tre modeller (Reiss, 2000) betragtes som et pionerarbejde inden for oversættelsesstudier og blev udviklet af Katharina Reiss i 1971 med det formål at skabe en model, der kunne anvendes i undervisningen af oversættere og er derfor baseret på oversættelsespraktisk teori. Modellen er blevet kritiseret for at være programmatisk, idet Reiss kun argumenterer for hvilke elementer, der skal medtages i analysen, men ikke går nærmere i detaljer med, hvordan man foretager analysen af de enkelte elementer. Dette kan blandt andet ses i første del af modellen, hvor man skal foretage en bestemmelse af teksttypen. Teksttypologien er defineret ud fra tekstens funktion, men der gives ikke en nærmere beskrivelse af, hvordan man bestemmer denne. Teksttypen og dermed tekstens funktion er det styrende element i denne model og et af Reiss' krav til, at en måltekst kan analyseres ud fra denne model er, at målteksten har samme funktion som kildeteksten. Derved nærmer Reiss sig den funktionalistiske ideologi, som hun også har lavet en del arbejde inden for sammen med Richard Vermeer. Modellens berettigelse i dette speciale skyldes lige netop opdelingen i teksttyper, som bestemmer hvilken overordnet strategi, der bør kunne forventes anvendt i målteksten og derved fremhæver visse tekst-interne elementer som vigtigere end andre, ordforrådet er for eksempel vigtigere end stil i tekniske tekster, mens stil er langt det vigtigste i poetiske tekster. Den tjener altså et afgrænsende formål samtidig med, at den er forholdsvis simpel i sin opbygning og derfor let at arbejde med.

² Modellernes indhold vil blive uddybet i kapitel 3 og anvendt i kapitel 4-8

Peter Newmarks model (1988, s. 184-189), eller kritikplan, som han vælger at kalde den, stammer fra 1988, og er lige som Reiss' model skabt til undervisningsbrug. Denne model indeholder i store træk de samme elementer, som indgår i Reiss' model, men er dog ikke styret af tekstens funktion. Det, der gør den relevant i dette speciale, er, at Newmark ud over selve teksten også fokuserer på oversætteren og dennes fortolkning af teksten, og at man som kritiker hele tiden skal være bevidst om, hvilke forudsætninger oversætteren arbejdede under. Samtidig mener Newmark også, at det kan være relevant at se på måltekstens betydning eller placering i målkulturen, hvilket også er relevant i forhold til 'Ringenes Herre' på grund af dens indflydelse på fantasyverdenen. Newmarks involvering af både oversætteren og kritikeren som agenter i analysen betyder, at han inddrager flere subjektive elementer end Reiss og House (se nedenfor), og dette er med til at placere hans model i nærheden af den hermeneutiske ideologi.

Den sidste model blev skabt af Juliane House i 1977 og revideret i 1997. Hun har et langt mere teoretisk udgangspunkt end de to andre og baserer sin model på Hallidays systemisk funktionelle lingvistik (House, 1997). Hendes formål var at skabe en model, der sigter mod en detaljeret beskrivelse og forklaring af, hvordan og i hvilken grad målteksten ækvivalerer med kildeteksten gennem anvendelse af registeranalyse. I forbindelse med revideringen af modellen i 1997 tog House stilling til den kritik, modellen havde fået, og inkorporerede ny teori i modellen, der derved også inddrager genreanalyse. I modsætning til Reiss og Newmark mener House ikke, at tekstens funktion definerer teksten, men derimod at teksten/sproget (registret) definerer tekstens funktion. Modellen er relevant i forhold til dette speciale, da registeranalysen og især underinddelingen i leksikale, syntaktiske og tekstuelle virkemidler forsyner kritikeren med værktøjer til at begrunde sine konklusioner i højere grad end Reiss' og Newmarks modeller.

1.3 Afgrænsning

Modellerne, der anvendes i specialet, er alle udviklet med henblik på at kunne anvendes på alle teksttyper. Det vil dog blive et meget stort arbejde, hvis modellerne skal diskuteres med hensyn til alle aspekter af alle typer tekster, så derfor vil diskussionen af modellerne være begrænset til at omhandle de aspekter, der er relevante i forhold til analyse af en skønlitterær/ekspressiv tekst. Da modellerne er skabt ud fra en lingvistisk tilgang til oversættelseskritik frem for en litterær tilgang,

vil der ikke indgå decideret litterær analyse i specialet (en begrundelse for valget af tilgangen vil fremgå af afsnit '2.1 Tilgange til oversættelseskritik'). Yderligere er modellerne ikke tilgængelige på dansk, så særlige begreber i modellerne, der ikke umiddelbart forefindes på dansk, er oversat af mig, og første gang, de forekommer i specialet vil de engelske begreber være nævnt i parentes efter oversættelsen.

Da 'The Lord of the Rings' består af tre bøger på mere end 1000 sider tilsammen, inklusiv appendikser, er det kun udvalgte afsnit, der bliver analyseret. Afsnittene er udvalgt ud fra to kriterier:

Persongalleri:

Tolkien mestrede det engelske sprog til fulde og brugte bevidst sproget som et virkemiddel til at skelne mellem de mange folkeslag og racer, der optræder i værket. Dette giver sig udslag i blandt andet forskelle i formalitet og grammatik i de forskellige personers tale. For at kunne vurdere om disse forskelle er gengivet i den danske tekst, er der valgt afsnit med forskelligt persongalleri.

Handling:

'The Lord of the Rings' består af to sideløbende historier, der begynder samme sted (Frodo og Sams rejse til Mordor og kampen mod Sauron). De to historier er potentielt stilmæssigt forskellige, da den første handler om to personers kamp mod overmagten og om at gøre, hvad der er etisk og moralsk korrekt, frem for at gøre hvad der er lettest, mens den anden historie er en klassisk heltefortælling om det godes kamp mod det onde. Derfor er der udvalgt afsnit fra begge historier, da de er med til at vise om Ludvigsen har været i stand til at gengive eventuelle stilmæssige forskelle mellem historierne.

Yderligere afgrænsninger foretages undervejs, hvor det er relevant.

Der vil ikke indgå analyse og diskussion af de sange og digte, der indgår i værket, da der er stor forskel på oversættelse af episke og poetiske tekster, og dette speciale fokuserer på oversættelse

af en episk tekst. Samtidig vil også appendikserne blive udeladt af analysen, da disse ikke blev oversat sammen med resten af værket i første omgang, men er blevet tilføjet senere.

Det er vigtigt at tilføje, at udgangspunktet for dette speciale vil være en vurdering af, hvorvidt Ringenes Herre kan betragtes som en god oversættelse i dag med de krav, der stilles til tekster af denne type og med den baggrundsviden, der eksisterer i dag, men som ikke nødvendigvis eksisterede på tidspunktet for oversættelsen. Dette skyldes, at mange kritikere, heriblandt Imladris, Danmarks Tolkienforening, argumenterer for, at bogen bør nyoversættes set i lyset af den store interesse, der har været i forbindelse med filmatiseringen af bogen (Andersen, 2005). Det er den nyeste udgave (12. udg., 2006), der benyttes til analysen. Denne udgave er lettere redigeret, idet Forlaget Gyldendal, som udgiver værket i Danmark, fik Jan Lyderik til at læse den igennem og rette de fejl, han fandt undervejs. Da det kun drejede sig om en hurtig gennemlæsning for at finde fejl, hvoraf, der formentlig endnu findes nogle, Lyderik ikke fangede (email, 3. oktober, 2007), er denne udgave stadig værd at se på med hensyn til, hvordan Ludvigsen har håndteret forfatterens stil i værket. Lyderiks grundlag for at foretage denne redigering er hans store interesse for Tolkiens forfatterskab, og er derfor ikke udsprunget af en professionel baggrund.

2 En god oversættelse

Formålet med dette kapitel er at definere, hvad en god oversættelse er og dermed svare på det første forskningsspørgsmål. For at kunne gøre dette er det nødvendigt først at kigge på, hvordan oversættelseskvalitet opfattes inden for forskellige tilgange til oversættelsesteori. Afsnit '2.1 Tilgange til oversættelseskritik' vil indeholde en gennemgang af de vigtigste tilgange og deres opfattelse af, hvordan en vurdering af oversættelseskvalitet skal foretages, baseret på Houses gennemgang (2001) med fokus på de lingvistisk orienterede tilgange, da teorien, der anvendes i dette speciale, hører under denne gruppe. Et af nøgleordene i denne tilgang er ækvivalens, og det vil afsnit '2.2 Målteksten og ækvivalens' handle om med henblik på at fastslå, hvad der opfattes som en 'oversættelse', og hvornår denne er ækvivalent med kildeteksten. Afsnit '2.3 Oversættelseskvalitet og ækvivalens' beskæftiger sig med, hvad der skal til, for at en måltekst kan betegnes som 'en god oversættelse'. Endelig vil afsnit '2.4 Sammendrag: En god oversættelse' bestå af en opsummering af, hvad definitionen på en god oversættelse er i forbindelse med dette speciale og dermed svare på det første forskningsspørgsmål.

2.1 Tilgange til oversættelseskritik

House (1997, s. 1-24 og 2001, s. 128-132) inddeler tilgangene i fem grupper afhængigt af, hvordan man definerer en oversættelse, og hvilken betydning man tillægger henholdsvis kildeteksten, oversætteren, målteksten og modtagerne. Det drejer sig om subjektive og intuitive tilgange, reaktionsbaserede tilgange, litteratur-orienterede tilgange, funktionalistiske tilgange og lingvistiske tilgange til oversættelseskritik. En kort gennemgang af grupperne følger her.

Først er der de **subjektive og intuitive tilgange** til oversættelseskritik, der omfatter de anekdotiske, biografiske og neo-hermeneutiske synspunkter. Inden for denne holdning anses en oversættelse for at være et individs kreative værk, og dens kvalitet afhænger af den menneskelige faktor, altså oversætteren, "*whose interpretation of the original and his moves towards an 'optimal translation' are seen as rooted in his artistic-literary intuitions and interpretative skills and knowledge*" (House, 2001, s. 128). Vurdering af oversættelseskvalitet er altså baseret på subjektive frem for objektive kriterier, og anmelderudtalelser som "*Oversættelsen er skrækkelig*" (Holbek,

1969) godtages uden yderligere analyse. En vurdering af 'Ringenes Herre' ifølge denne teori ville primært bestå af en opremsning af, hvor kritikeren synes, der er begået fejl i oversættelsen, og hvor der er lavet gode løsninger.

Tilhængere af de **reaktionsbaserede tilgange** mener, at en god oversættelse skaber en reaktion hos sine modtagere, der svarer til den reaktion, kildeteksten skabte hos sine modtagere. De opstiller kriterier ud fra global adfærd, såsom hvor forståelig og informativ teksten er. Det er dog svært at måle reaktioner. Inden for denne holdning lægges der ikke vægt på, om målteksten er ækvivalent med kildeteksten, men udelukkende på modtagernes reaktioner. En vurdering af 'Ringenes Herre' i forhold til de reaktionsbaserede tilgange ville ikke være muligt, da denne tilgang primært er anvendelig på tekster, der er skabt for at skabe reaktioner hos modtagerne.

Inden for de **litteratur-orienterede** tilgange vurderer man hovedsagelig oversættelseskvalitet baseret på, hvordan målteksten opfattes af målkulturen, og hvordan den passer ind i målkulturens litterære tradition. Denne tilgang hører til blandt de deskriptive oversættelsesstudier, og en vurdering af en oversættelses kvalitet foretages ved at beskrive oversættelsen ud fra hvilket kendskab, målkulturens medlemmer har til lignende tekster inden for samme genre. Kildeteksten spiller kun en lille rolle i denne ideologi, og en tekst defineres som en oversættelse, når det antages af læseren/kritikeren, at teksten er en oversættelse. En vurdering af 'Ringenes Herre' under denne tilgang ville således bestå af en litterær analyse.

De **funktionalistiske tilgange** anser formålet med målteksten i forhold til målkulturen som det vigtigste element i vurdering af en oversættelses kvalitet, og målteksten vurderes ud fra, hvordan oversætteren håndterer målkulturens normer. Der skelnes mellem, om målteksten er ækvivalent (hvis den har samme formål som kildeteksten) og tjenlig (hvis den ikke har samme formål som kildetekstens, hvilket ofte skyldes et skift i modtagergruppen). Med tjenlighed menes, hvorvidt målteksten opfylder kriterierne for det formål, den skal tjene; det kan for eksempel være at oversætte en klassiker, så den bliver velegnet til børn/unge. Denne ideologi beskæftiger sig med forholdet mellem tekstens træk og de menneskelige agenter, men ikke med forholdet mellem kildeteksten og målteksten. En vurdering af 'Ringenes Herre' ifølge denne tilgang ville være en

analyse af, hvorvidt romanen opfylder sit formål (at underholde), og hvor godt den er tilpasset til de danske normer for den type tekster.

Endelig er der de **lingvistisk orienterede tilgange** til oversættelseskritik. Fælles for disse tilgange er, at kriteriet for en god oversættelse er, at der er ækvivalens mellem kildeteksten og målteksten. Ækvivalens er også nøgleordet i, hvordan oversættelse defineres (se mere om ækvivalens i '2.2 Målteksten og ækvivalens' og '2.3 Oversættelseskvalitet og ækvivalens'). Vurderingen og kritikken af oversættelsen foretages på baggrund af en sammenlignende analyse af kildeteksten og målteksten, og tilhængerne af denne tilgang forsøger at skabe en "*linguistic model which includes textual, situational and cultural aspects of translation*" (House, 1997, s. 16-17). Ifølge House (2001) findes de mest lovende modeller inden for lingvistiske tilgange, der "*explicitly take account of the interconnectedness of context and text*" (House, 2001, s. 133). Denne tilgang er valgt som basis for specialet, da kritikken af 'Ringenes Herre' primært drejer sig om, hvordan målteksten forholder sig til kildeteksten, altså hvordan træk fra 'The Lord of the Rings' er overført til 'Ringenes Herre', og hvordan det danske sprog er anvendt i målteksten i forhold til, hvordan Tolkien anvender sproget i kildeteksten.

For en gennemgang af hvordan de udvalgte teorier/modeller placerer sig i forhold til tilgangen og hinanden, se afsnit 1.2 Teori.

2.2 Målteksten og ækvivalens

Den generelle holdning blandt tilhængere af de lingvistiske tilgange til oversættelseskritik er, at en måltekst er en oversættelse, når der er ækvivalens mellem kildeteksten og målteksten eller som Steiner (2001, s. 166) udtrykker det:

"To the extent that we require a notion of translation which is separate from other forms of multilingual text production, a relative stability of register across source texts and target texts may be assumed to be a criterion. The more register variables change, the more the resulting text will not be a translation in the narrower sense,"

hvilket altså vil sige, at graden af afvigelse fra kilde- til måltekst har betydning for, om målteksten opfattes som en oversættelse eller som en tekstvariation. På hvilken måde målteksten skal være ækvivalent med kildeteksten afhænger af, hvad man lægger vægt på i den individuelle situation; det kan for eksempel være indholdet, sproget eller forfatterens stil. Reiss (2000, s. 90) definerer en oversættelse som en måltekst, der tilhører samme teksttype som kildeteksten (se mere om teksttyper i afsnit '4.3 Tekstens funktion'). En tekst, der ikke tilhører samme teksttype som kildeteksten, er ifølge Reiss ikke en oversættelse, men en tekstvariation.

House (1997, s. 65-70 og 111-115) definerer to typer oversættelse: den åbenbare oversættelse (*overt translation*), der fremgår som en oversættelse (for eksempel taler og romaner), og den skjulte oversættelse (*covert translation*), der læses som en original tekst (for eksempel instruktioner). Åbenbare oversættelser er tekster, der er ækvivalente med kildeteksten med hensyn til register og genre, mens skjulte tekster er ækvivalente med hensyn til tekstens formål. Tekster, der ikke opfylder disse krav, opfatter House ikke som oversættelser men som tekstvarianter. Se mere om Houses oversættelsestypologi i afsnit '4.2 Houses oversættelsestypologi: åbenbar-skjult'.

Baseret på teorien om systemisk funktionel lingvistik har Halliday (2001) opstillet tre vektorer for, hvornår der er ækvivalens; stratifikation (*stratification*), klasse (*rank*) og metafunktion (*metafunction*). Disse kan bruges til at definere ækvivalens og vurdere dels på hvilken måde, der er ækvivalens mellem kilde- og måltekst og dels på hvilket niveau, der er ækvivalens. Samtidig kan man tillægge forskellige værdier til de forskellige vektorer og niveauer afhængigt af, hvad formålet med målteksten er – hvis formålet for eksempel er at give modtageren et indblik i, hvordan kildesproget er opbygget i forhold til målsproget, er det selve ordet, der har størst værdi, men hvis formålet er at formidle budskabet i teksten, er det tekstforståelsen, der har størst værdi. De tre vektorer og værdikonceptet vil kort blive gennemgået her:

2.2.1 Stratifikation

Stratifikation er en organisering af sproget i ordnede lag eller strata: for eksempel fonetik, fonologi, grafik, leksikogrammatik, semantik og et eller flere lag, der vedrører tekstens kontekst.

Ækvivalens i oversættelse forstås typisk som ækvivalens på det semantiske niveau, men ækvivalens kan sagtens eksistere på lavere niveauer, omend det sjældent er nogen fordel at opnå for eksempel fonetisk ækvivalens (at kildetermen og måltermen er lig hinanden i udtale), bortset fra i forbindelse med eftersynkronisering af film. Generelt kan man sige, at

"equivalence at different strata carries differential values; [...] in most cases the value that is placed on it goes up the higher the stratum" (ibid, s. 15),

så ækvivalens i konteksten vurderes højere end ækvivalens på det semantiske niveau, som igen vurderes højere end leksikogrammatisk ækvivalens. Ækvivalensværdien på de forskellige niveauer er dog ikke en fastsat skala, men kan varieres med den individuelle opgave.

2.2.2 Klasse

Klasse er en organisering af de formelle lag (fonologi og leksikogrammatik) i et kompositionelt hierarki fra morfem gennem ord og grupper op til sætninger og sammensatte sætninger, og ligesom med stratifikation kan der være ækvivalens på alle niveauer, men der tilskrives generelt større værdi til ækvivalens jo højere op i lagene, man kommer. Klassevektoren beskæftiger sig med hvilken betydning, der kan tilskrives morfemer afhængigt af, hvilket lag der kigges på. Et eksempel er det engelske *in*, der som selvstændigt ord betyder *i*, mens det som præfiks blandt andet oversættes med *u-*, *in-* og *ikke-*.

2.2.3 Metafunktion

Metafunktion er en organisering af de indholdsmæssige lag i funktionelle komponenter (ideationel, interpersonel og tekstuel betydning). I denne vektor er der ingen inddeling i sprogsystemet, men komponenterne ordnes typisk efter hvilken værdi, de har i forbindelse med den enkelte oversættelse, hvor den ideationelle betydning tilskrives langt den største værdi, for

as a general rule, 'translation equivalence' is defined in ideational terms; if a text does not match its source text ideationally, it does not qualify as a translation, so the question whether it is a good translation does not arise (ibid, s. 16).

2.2.4 Ækvivalensværdi

Ækvivalensværdien for de enkelte niveauer er som sagt ikke fastsat på forhånd, men kan tilpasses til de individuelle opgaver afhængig af f.eks. formålet med målteksten. Generelt gælder det, at der tilskrives større værdi til ækvivalens på de højere niveauer inden for både lagdeling og klasse, således at det er bedre med ækvivalens mellem sætninger end mellem ord og endnu bedre, hvis man kan opnå ækvivalens mellem afsnit, da det giver bedre mulighed for at tilpasse målteksten til målsproget med hensyn til for eksempel grammatik og sætningsstruktur. Der er dog tilfælde, hvor der tilskrives større værdi til ækvivalens mellem for eksempel morfemer eller ord, for eksempel i forbindelse med indlæring af et fremmedsprog. Inden for metafunktion er der ikke den samme opdeling i niveauer, men ideationel ækvivalens opfattes generelt som et krav til en måltekst for at den kan være en oversættelse, og derfor tilskrives denne komponent også langt den største værdi i denne vektor. Men ligesom i de andre vektorer er der situationer, hvor den største værdi tilskrives en af de andre komponenter; for eksempel politiske taler, der skal nå et bestemt publikum, hvor interpersonel ækvivalens kan tilskrives større værdi.

Værdi er ikke kun noget, der kan hæftes på de forskellige tekstelementer, men også noget, der kan hæftes på kildeteksten ud fra dens kvalitet og status i kildekulturen, f.eks. 'et stort mesterværk'. Overvejelserne, man skal gøre sig omkring kildetekstens værdi, er, om målteksten skal opnå samme værdi i sin kultur – skal den også opnå status som 'et stort mesterværk' eller er det i orden, at den 'bare' bliver opfattet som en god bog.

Eftersom både House, Reiss og Newmark har valgt at følge en lingvistisk orienteret tilgang til oversættelseskritik, er de også generelt enige i, at en oversættelse kan defineres ud fra, hvor tæt målteksten ligger op ad kildeteksten, altså hvor stor ækvivalens der er med kildeteksten. Reiss (2001, s. 90) lægger dog især vægt på, at målteksten skal være ækvivalent med kildeteksten med hensyn til den sproglige funktion. Ækvivalens og den værdi, der tilskrives, er altså relevante

begreber i forbindelse med oversættelse, og derfor spiller de også en stor rolle i forbindelse med oversættelseskritik og oversættelseskvalitet, som afsnit '2.3 Oversættelseskvalitet og ækvivalens' vil vise.

2.3 Oversættelseskvalitet og ækvivalens

Da ækvivalens er et af kriterierne for, at der er tale om en oversættelse frem for en tekstvariant, og da det kan diskuteres på hvilken måde og på hvilket niveau, der bør være ækvivalens, er det også muligt at foretage en oversættelseskritik og vurdere en oversættelses kvalitet baseret på ækvivalens. Dette afsnit handler om, hvad der skal til, for at en oversættelse kan betegnes som god.

På baggrund af Hallidays tre ækvivalensvektorer og værdikonceptet når han frem til følgende definition på en god oversættelse:

A 'good' translation is a text which is a translation (i.e. is equivalent) in respect of those linguistic features which are most valued in the given translation context [...] and perhaps also in respect of the value which is assigned to the original (source language) text. (House, 2001, s. 17)

Halliday mener altså, at man skal vurdere målteksten ud fra, om den er ækvivalent med kildeteksten på de niveauer, der er vigtigst set ud fra formålet med målteksten, og eventuelt om målteksten kan og skal opnå samme status i målkulturen, som kildeteksten gjorde i kildekulturen. En god oversættelse er således en måltekst, der er ækvivalent med kildeteksten på de vektorer og niveauer, der betyder mest i den individuelle situation. House (1997), Reiss (2000) og Newmark (1988) er alle i store træk enige om denne definition, om end de ikke er enige i hvilken metode, man skal anvende for at kunne afklare, om målteksten er ækvivalent med kildeteksten på de rette niveauer. I afsnit 3, 4 og 5 vil deres metoder blive sammenlignet, diskuteret og anvendt til at analysere 'Ringenes Herre' som oversættelse.

2.4 Sammendrag: En god oversættelse

Dette speciale tager udgangspunkt i de lingvistiske tilgange til oversættelseskritik, da det inden for disse tilgange menes, at en måltekst skal vurderes på baggrund af en sammenligning med kildeteksten. Et af nøgleordene i disse tilgange er ækvivalens, da et af kravene, der skal opfyldes, for at en tekst kan kaldes en oversættelse, er, at der er ækvivalens mellem kilde- og måltekst. Halliday har opstillet tre vektorer for ækvivalens mellem to tekster (stratifikation, klasse og metafunktion), og inden for hver vektor er der forskellige niveauer, der tilskrives forskellig værdi. Generelt tilskrives ækvivalens på de højere niveauer den højeste værdi. Definitionen på en god oversættelse er, ud fra Hallidays vektorer og værdikoncept, en måltekst, der er ækvivalent med kildeteksten på de niveauer, der har den højeste værdi i den pågældende situation, og det er ud fra denne definition, at problemformuleringen søges besvaret i specialet.

3 En gennemgang af modellerne og bestemmelse af analysens overordnede elementer samt deres rækkefølge

House, Reiss og Newmark har hver deres ide om, hvordan en oversættelseskritik bør gennemføres, og derfor har de udviklet tre forskellige modeller. Der er en del fællestræk i modellerne, men også mange forskelle, både når det kommer til indholdet og rækkefølgen. I dette og de følgende kapitler vil indholdet af modellerne blive diskuteret, og på baggrund af denne diskussion vil en analysemodel blive udformet til brug i forbindelse med en oversættelseskritisk analyse af Tolkiens 'Ringenes Herre'. Efter et område er blevet diskuteret, og en analysedel er blevet udformet, vil denne blive anvendt til at analysere 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre', og derved vil efterfølgende afsnit blive baseret på både teoretisk og praktisk baggrundsviden.

Et af fællestrækkene i modellerne er, at de er udformet med henblik på at minimere det subjektive element, der uundgåeligt er i alle analyser på grund af fortolkningselementet. Dette gøres ved at inddrage tilstrækkeligt mange elementer, både tekst-eksterne og tekst-interne, i analysen, således at man kan siges at have et objektivt grundlag at basere sin konklusion på. Tekst-eksterne elementer er for eksempel emne og modtager, mens tekst-interne elementer inkluderer grammatik, semantik og stiltræk.

Det er i høj grad de samme elementer, der indgår i alle tre modeller, omend der er elementer i de enkelte modeller, der ikke indgår i de andre to. Samtidig er de største forskelle mellem modellerne den rækkefølge, elementerne analyseres i, og den værdi, der tillægges til de enkelte elementer. For at give en ide om, hvordan de tre modeller griber en oversættelseskritisk analyse an, vil de her blive gennemgået i store træk. Denne gennemgang vil derefter være grundlag for en diskussion, der munder ud i en overordnet analyseplan til brug for den praktiske oversættelseskritik af 'Ringenes Herre'.

Houses model vil blive gennemgået som den første, da den, udover at være den mest strukturerede, er den model, der afviger mest fra de to andre. Derefter følger Reiss' og Newmarks

modeller. De enkelte dele og elementer af modellerne vil blive diskuteret mere detaljeret i senere afsnit.

3.1 Houses model

House (1997) begynder sin oversættelseskritik med en analyse af kildeteksten, som fører til en udtalelse om tekstens funktion, hvorefter hun går videre til at sammenligne målteksten med kildeteksten. Denne sammenligning munder ud i en udtalelse om måltekstens kvalitet. Både analysen af kildeteksten og sammenligningen af de to tekster tager udgangspunkt i sproget/teksten med en register- og genreanalyse. I registeranalysen går hun meget systematisk til værks. Analysen begynder med en undersøgelse af kommunikationsfeltet (*field*), hvor tekstens emne og indhold kort kommenteres og derefter gennemgås de leksikale, syntaktiske og tekstuelle elementer. Derefter analyseres kommunikationsrelationen (*tenor*), altså forholdet mellem kommunikationsparterne, ved at kigge på forfatterens tidsmæssige, geografiske og sociale oprindelse, forfatterens personlige (følelsesmæssige og intellektuelle) standpunkt, klasseforholdet mellem forfatter-læser, forfatter-karakterer og karaktererne imellem, og formalitetsniveauet. Under alle punkter gennemgås igen de leksikale, syntaktiske og tekstuelle elementer. Sidste del af registeranalysen er kommunikationsmåden (*mode*). Her drejer analysen sig om kommunikationskanalen (*medium*) og tekstorganiseringen (*participation*) og er igen baseret på en analyse af de leksikale, syntaktiske og tekstuelle elementer. Genreanalysen er både en kommentar om tekstens genre, men også en kommentar om, hvad der er specifikt ved netop denne genre. Begge dele er med til at vurdere, hvorvidt især målteksten, men også kildeteksten, opfylder de krav, der stilles til den specifikke genre (mere om dette i 4.1).

3.2 Reiss' model

I modsætning til House mener Reiss (2000), at tekstens funktion er styrende for resten af analysen, og derfor begynder hun med at fastslå teksttypen ud fra sprog/tekstfunktion. Derefter dykker hun ned i teksten og analyserer både kilde- og målteksten med hensyn til ækvivalens i de lingvistiske elementer. Hun deler analysen op i semantiske, leksikalske, grammatiske (stilistiske og idiomatiske faktorer) og stilistiske elementer. Sidste del af analysen er en gennemgang af

ekstratekstuelle elementer, altså elementer, der kan påvirke teksten udefra. Disse inkluderer tekstens sammenhæng med samtiden, emnet, tidens indflydelse på sproget, den geografiske placering, modtageren, afsenderen og følelsesmæssige elementer.

3.3 Newmarks model

Endelig er der Newmarks model (1988, s. 186) eller kritikplan, som han kalder det. Han mener, at en oversættelseskritik skal dække fem områder:

- en kort analyse af kildeteksten med fokus på formålet med teksten og dens funktionelle aspekter,
- oversætterens fortolkning af kildetekstens formål - de(n) valgte oversættelsesstrategi(er) og måltekstens formodede publikum,
- en selektiv, men repræsentativ sammenligning af målteksten med kildeteksten,
- en evaluering af målteksten ud fra henholdsvis oversætterens og kritikerens præmisser, og
- hvor det er hensigtsmæssigt, en vurdering af måltekstens sandsynlige placering i målkulturen eller -disciplinen.

3.4 Diskussion af modellernes overordnede træk

Der er ingen tvivl om, at analyse af de tekst-interne elementer (mikroanalyse) er det vigtigste analyseområde i alle tre modeller, og i langt de fleste tilfælde er det også inden for dette område, der skal være ækvivalens mellem kilde- og måltekst, for at oversættelsen bliver opfattet som god. Af disse grunde indgår mikroanalyse som en selvfølgelighed i en lingvistisk analyse, og af selv samme grund er den medtaget i dette speciale.

Alle tre modeller indeholder også en makroanalyse (analyse af de tekst-eksterne elementer) af kildeteksten, men House er uenig med Reiss og Newmark i hvilken betydning, der skal tillægges denne, og hvordan den skal udføres. Ifølge House bør makroanalysen være en del af mikroanalysen. Hun mener nemlig, at for eksempel forholdet mellem afsender og modtager skal analyseres ud fra sproget – er der anvendt særlige leksikale, syntaktiske eller tekstuelle virkemidler, der kan tilskrives et bestemt socialt forhold mellem afsender og modtager? Reiss og

Newmark mener begge, at analysen skal følge oversættelsesprocessen og de overvejelser, oversætteren bør gøre sig i forbindelse med opgaven, således at makroanalysen i nogen udstrækning tjener til at afgrænse hvilke elementer, der skal indgå i mikroanalysen, og hvilken værdi, der kan tilskrives de forskellige elementer. Newmark vælger først at gennemgå makroanalysen, inden han går videre til andre aspekter, mens Reiss i første omgang nøjes med at bestemme tekstens funktion og først foretager resten af makroanalysen til sidst.

Hvis man følger Reiss og begynder med at undersøge hvilke kriterier, der er styrende for kildeteksten, altså tekstens genre og funktion, får man afklaret hvilke værdier, der således er gældende for oversættelsen ved at bestemme, om oversættelsen er åbenbar eller skjult. Derved får man fastlagt hvilke kriterier, oversættelsen skal opfylde for at være god. Hvordan man så skal fortsætte herfra, er der ikke rigtig enighed om. House og Newmark foreslår en analyse af kildeteksten, mens Reiss springer direkte til den sammenlignende analyse. Både House og Newmark inkluderer også tekst-interne og tekst-eksterne elementer i deres kildetekstsanalyse, mens Reiss foretager en separat gennemgang af de tekst-eksterne elementer efter analysen. Baseret på analysen af de tekststyrende elementer får man kriterierne, der skal opfyldes af måltæksten, for at den er en god oversættelse. Der vil være nogle krav både til de tekst-interne elementer og til de tekst-eksterne elementer, så derfor er det relevant at fortsætte med mikro- og makroanalysen. På baggrund af denne analyse er det muligt at foretage en vurdering af oversættelsens kvalitet. Newmark mener også, at det er relevant at kigge på oversætterens vilkår i forbindelse med arbejdet med oversættelsen, men dette fungerer ikke så godt sammen med ideen om, at analysen skal være objektiv, så derfor er denne del udeladt af selve analysen og kvalitetsvurderingen. Det kan dog være interessant at kigge på bagefter, da det kan hjælpe med til at forstå, hvorfor oversætteren har foretaget de valg, man som kritiker er uenige i. Endelig mener Newmark, at det kan være interessant at kigge på oversættelsens fremtid i målkulturen. Dette punkt vil blive udeladt i denne analyse, da 'Ringenes Herre' allerede har fået sin plads i den danske kultur.

3.5 Opsummering

Ud fra gennemgangen af de tre modeller viste det sig, at en oversættelseskritisk bør indeholde en analyse af kildetekstens styrende elementer for at definere kriterier og værdier til at måle oversættelsens kvalitet efter, og en sammenlignende analyse af kilde- og måltekstens interne og eksterne elementer. På baggrund af disse analyser kan man kommentere på oversættelsens kvalitet. Derudover kan man kigge på oversætterens indflydelse på målteksten og på måltekstens fremtid i målkulturen.. På baggrund af diskussionen kom analysen overordnet til at se således ud:

- Analyse af de styrende elementer
- Mikroanalyse
- Makroanalyse
- Kvalitetsvurdering
- Oversætterens indflydelse på målteksten

4 Analyse af kildetekstens styrende elementer

Både House og Reiss er enige om, at for at en måltekst kan betegnes som en oversættelse, skal de to tekster være ækvivalente på det, man kan kalde tekstens styrende element. Dette styrende element er en overordnet betegnelse for tekstens eller teksternes placering i forhold til andre tekster. House har valgt at kigge på tekstens genre og oversættelsestypografien, mens Reiss betragter tekstens funktion i forhold til modtageren som det styrende element. Newmark inddrager alle tre dele i sin plan, men anser dem ikke som styrende for måltekstens kvalitet. Dette kapitel vil beskæftige sig med de tre styrende elementer med henblik på at fastslå, om 'Ringenes Herre' opfylder kravene for en oversættelse, og for at fastsætte hvilke elementer, der er vigtige i mikroanalysen. Først vil genren blive kommenteret, fulgt af tekstens formål ved hjælp af Houses opdeling i åbenbar og skjult oversættelse. Til sidst vil tekstens funktion ifølge Reiss blive bestemt.

4.1 Genre

Genren er et af de punkter, hvor der skal være ækvivalens, for at der er tale om en oversættelse, og den almindelige opfattelse af genre er, at det er kulturafhængige diskurstyper, der defineres ud fra valget af leksikale og grammatiske enheder (register) i teksten. Det er især inden for systemisk funktionel lingvistik, man har beskæftiget sig med det lingvistiske aspekt af genre, og det er dette aspekt, House har valgt at inkorporere i sin reviderede model, hvor genre tjener som et link mellem register og den individuelle tekstfunktion, der henholdsvis realiserer og eksemplificerer genre. House definerer genre således: "*genre is a socially established category characterized in terms of occurrence of use, source and a communicative purpose or any combination of these*" (1997, s. 107). Hun har med vilje valgt at definere denne kategori meget bredt, da den skal kunne rumme alle teksttyper fra alle kulturer. Eftersom genre i kildeteksten er realiseret af registeret, og kilde- og målteksten skal være ækvivalente med hensyn til genren, kan man sige, at genren i målteksten realiserer registeret. Også Newmark inddrager genreanalyse i sin analyse.

Genren er desuden et relevant punkt at inddrage i analysen af 'Ringenes Herre', for dette værk har påvirket fantasy i vid udstrækning. Fantasygenren har rødder helt tilbage til det ældste stykke skønlitteratur *The Epic of Gilgamesh* (år 1000 f. Kr.). Den opstod som selvstændig genre i midten af

1800-tallet (Boch, 2005, s. 9), men det var "*R[ingenes] H[erre] der for alvor slog fantasy fast som en litterær genre, og dens succes betød et gennembrud for genrens udbredelse*" (egne tilføjelser i [...])(Boch, 2005, s. 28) og gjorde fantasy til hvermandseje. I dag kan man spore Tolkiens indflydelse i alt fra computerspil (ikke mindst det meget populære 'World of Warcraft') til andre fantasy-værker (blandt andet Robert Jordans 'The Wheel of Time'). Derudover er genren også relevant i analysen, da oversættelse af fantasygenrens særlige træk stiller nogle krav til oversætteren.

'The Lord of the Rings' tilhører som nævnt ovenfor den litterære genre *fantasy*, der ligesom andre litterære genrer primært defineres ud fra indholdet: "*Fantasygenren bygger i høj grad på myter og eventyr*" (Boch, 2005, s. 8) og er kendetegnet ved, at historien finder sted i en verden, der ikke kan eksistere i virkeligheden; enten sker der ting i vores virkelige verden, som vi ved, ikke er mulige – ofte i form af magi - eller historien finder sted i en verden, der er frit opfundet af forfatteren. Et andet kendetegn er, at i fantasy, som i eventyr, kommer helten altid ud på en mission, hvor der skal løses opgaver. Ofte afhænger verdenens skæbne af, at helten får løst disse opgaver (Boch, 2005, s. 4-8).

Lingvistisk er kendetegnet ved fantasy, at forfatteren har stort set frit spil både leksikalsk og grammatisk. Almindeligvis vil der i fantasy forefindes både steder, skabninger, kulturer og begreber, som er fuldstændigt fremmed for læseren (*nonce-elements* eller *kunstabegreber*), og det er muligt for forfatteren at skabe sit eget sprog med tilhørende grammatik, hvis det tjener historien, eller at se bort fra grammatiske regler i det eksisterende sprog. Samtidig er det almindeligt, at nye begreber ikke bliver forklaret, da de fremstår som en naturlig del af den verden, historien foregår i, og derfor er det op til læseren at udlede betydningen fra konteksten. Tolkiens verden *Middle-earth* eller *Midgård* er befolket af hobbitter, orker og andre skabninger med deres egen historie, kulturer og sprog. Flere af disse har Tolkien skabt helt fra bunden af, og dette nye ordforråd, der er skabt til at beskrive dem, og Tolkiens verden i det hele taget, udgør metasproget i teksten (se mere om metasproget i '5.2.3 Neologismer og metasproget'). Rigtig mange fantasy-værker foregår i en verden, der minder meget om middelalderen – de slås med sværd, rejser til fods eller hest, bor på kroer og slotte – og kulturspecifikke begreber er ofte ikke

fra en virkelig kultur såsom den danske eller engelske kultur, men fra de kulturer, der eksisterer i den fiktive verden.

Indholdsmæssigt er der ækvivalens mellem 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre' med hensyn til genren, og de overordnede genrespecifikke lingvistiske elementer, neologismer og metasproget, er også til stede, hvilket betyder at 'Ringenes Herre' kan klassificeres som en oversættelse ifølge House.

4.2 Houses oversættelsestypologi: Åbenbar-skjult

For at skabe et link mellem oversættelsesteori og praksis udviklede House (1976, 1997) sin oversættelsestypologi. I den opdeler hun teksterne i åbenbare og skjulte oversættelser (*overt and covert translation*), baseret på den oversættelsestaktik, der bør anvendes. I store træk er åbenbare oversættelser tekster, der tydeligt fremstår som oversættelser for læserne, mens skjulte oversættelser fremstår som originaler i målkulturen såvel som i kildekulturen (1997, s. 112, 114). På baggrund af empiriske undersøgelser har hun fastslået, at den første kategori indeholder tekster, der er bundet til bestemte historiske begivenheder (såsom taler) og tekster, der er uden for tiden (såsom skønlitterære tekster), mens alle andre typer hører til de skjulte oversættelser (1997, s. 66).

Formålet med en åbenbar oversættelse er at bringe læseren til teksten og give ham en mulighed for at forholde sig til teksten, som kildeteksten bliver opfattet af kildekulturen, altså kildeorienterede oversættelser. Derfor skal oversættelsen være tro mod kildeteksten på det sproglige/tekstlige niveau, og der skal være ækvivalens både på dette område og i registeret og genren. Det er ikke altid muligt at skabe ækvivalens på funktionsniveauet, så House har defineret et sekundært funktionsniveau, hvor der kan siges at være ækvivalens, hvis oversættelsen gør det muligt for læseren at forstå kildetekstens funktion i kildekulturen. Et eksempel på dette er en valgtale, der i kildekulturen skal overbevise tilhørerne om, at de bør stemme på taleren. Oversættelsens formål kan være at give målkulturen et indblik i hvordan, og med hvilke midler, man opnår tilhørernes stemmer. Men den sekundære funktion er i begge tilfælde at formidle information ved at anvende en række retoriske virkemidler.

Derimod er formålet med skjulte oversættelser at bringe teksten til læseren og genskabe kildetekstens funktion i målkulturen – er der for eksempel tale om en instruktionsmanual er målet at få læseren til at følge instruktionerne, både i kilde- og målkulturen – selvom dette medfører ændringer i både register og på det sproglige/tekstlige niveau. Ækvivalens i skjulte oversættelser kan derfor eksistere på funktionsniveauet og i genren.

Eftersom 'The Lord of the Rings' tilhører den skønlitterære genre fantasy, hører den til kategorien åbenbare oversættelser. Derfor skal der udover ækvivalens i genren også være ækvivalens i registeret og på det sproglige/tekstlige niveau.

4.3 Tekstens funktion

Både som oversætter og som oversættelseskritiker er det en god ide at definere kildeteksten (hvilken funktion har den, hvad er formålet med den?) for at kunne vurdere målteksten på det korrekte grundlag, for, som Reiss udtrykker det, "*it would be a mistake to use the same criteria in judging pulp fiction and serious literature, or opera librettos and patent specification*" (Reiss, 2000, s. 16).

Reiss har til dette formål valgt at opstille fire teksttyper, der opdeler tekster efter deres funktion og deraf bestemmer den overordnede oversættelsesstrategi (2000, s. 24-47). Teksttypologien er udviklet med udgangspunkt i Bühlers tre sprogfunktioner (den repræsentative, den ekspressive og den appellerende funktion), og herfra har Reiss udledt en indholdsbetonet (*content-focussed*/repræsentativ), en formbetonet (*form-focussed*/ekspressiv) og en appelbetonet teksttype (*appeal-focussed*/appellerende). Hertil har hun tilføjet den fjerde teksttype audio-medial (*audio-medial*). Den indholdsbetonede teksttype indeholder tekster, hvor indholdet er det vigtigste såsom nyhedsrapporter, brugsvejledninger og faglitteratur. Disse tekster er modtagerorienterede, og oversætteren skal fokusere på at gøre indholdet tilgængeligt for læseren. Formbetonede tekster er tekster, hvor æstetik og forfatterens individuelle stil er vigtige for teksten, hvilket især drejer sig om skønlitterære tekster og poesi. Det er afsenderorienterede tekster, og oversætterens job er at bringe læseren til teksten ved at forsøge at opretholde det

stilniveau, der er i kildeteksten. De appelbetonede tekster er alle typer tekster, der søger at opnå en reaktion hos modtageren, f.eks. taler. Oversætterens opgave er at skabe en tekst, der opnår den samme reaktion hos modtagere af målteksten. Den fjerde teksttype (den audio-mediale) er baseret på tekstens udtryksform og indeholder alle de tekster, der er skrevet til at blive fremført, f.eks. sange og skuespil. Det vigtige for oversætteren af sådanne tekster er, at den nye tekst skal passe ind i de samme rammer som kildeteksten; f.eks. skal en sang passe til musikken.

'The Lord of the Rings' er en formbetonet tekst, som de fleste skønlitterære tekster, idet selve indholdet løftes op af Tolkiens særlige stil. Ifølge Reiss betyder det, at der i målteksten skal lægges vægt på at give læserne af målteksten en fornemmelse af, at de læser en kildetekst. Samtidig skal oversætteren være opmærksom på stilistiske virkemidler i kildeteksten og forsøge at skabe lignende virkemidler i målteksten i så høj grad, det er muligt. Hvis det ikke er muligt at gengive et virkemiddel som f.eks. metaforer og tvetydighed, bør oversætteren forsøge at skabe samme effekt ved eksempelvis indsætte en metafor et andet sted i målteksten. I oversættelse og vurdering af formbetonede tekster er det de fonetiske, syntaktiske og leksikale elementer, der er af størst vigtighed.

Newmark beskæftiger sig også med tekstfunktion baseret på sprogfunktion (1988, s. 39-44). Han tager udgangspunkt i Jakobsens bearbejdelse af Bühlers sprogfunktioner og har skabt seks teksttyper baseret på tekstens funktion ligesom Reiss (ekspressiv, informativ, vokativ (appellerende), æstetisk, fatisk og metalingvistisk). Da 'Ringenes Herre' også i Newmarks typologi hører til den ekspressive teksttype, bliver Newmarks typologi ikke diskuteret nærmere i dette speciale.

House hælder derimod til Hallidays inddeling i den ideationelle (*referential*) og interpersonelle (*non-referential*) sprogfunktion (1997, s. 36). Hun mener desuden, at tekstens funktion skal bestemmes for hver enkel tekst ud fra en "*systematic linguistic-pragmatic analysis of the text in its context of situation*" (ibid, s. 36), og derfor bliver tekstens funktion først bestemt til sidst i hendes analyse. Af denne årsag er det ikke relevant at inddrage hendes teori om funktion i dette afsnit.

4.4 Sammenfatning af analysen

House og Reiss har begge opstillet nogle tekstkategorier, der er styrende for, hvordan teksten bør oversættes, og for, hvilke værdier, der skal tilskrives de enkelte kriterier i forbindelse med vurdering af oversættelsen. House har defineret sin egen oversættelsestypologi, hvor hun deler teksterne op i åbenbare og skjulte oversættelser, mens Reiss, med udgangspunkt i Bühlers tre sprogfunktioner, har udviklet en teksttypologi bestående af fire teksttyper: indholdsbetonet, formbetonet, appelbetonet og audio-medial. Hertil er både House og Reiss enige i, at både kildetekst og måltekst skal tilhøre samme genre, for at der er tale om en oversættelse. Derfor er genre medtaget under de styrende elementer til trods for, at Reiss ikke har den med som et separat punkt, og House inddrager genre som et punkt, der er sidestillet registeranalysen.

Ovenstående analyse og gennemgang viser, at 'The Lord of the Rings' tilhører den skønlitterære genre fantasy. Denne genre er kendetegnet ved, at forfatteren stort set har frit spil, både når det kommer til det leksikalske og det grammatiske. Fantasy indeholder desuden ofte mange kunstbegreber. 'Ringenes Herre' tilhører også genren fantasy, og ifølge både Reiss og House er der derfor tale om en oversættelse. Teksternes status som skønlitterære værker placerer dem under Houses første oversættelsestypologi; den åbenbare oversættelse. Dette betyder, at der skal være ækvivalens på House' tre lavere niveauer: sprog/tekst, register og genre, for at oversættelsen kan siges at være god. Samtidig skal den sekundære funktion i målteksten være ækvivalent med kildetekstens. Endelig falder teksterne ind under Reiss kategori formbetonede tekster. Derfor skal der lægges vægt på, om stilen i 'The Lord of the Rings' er overført til 'Ringenes Herre'.

5 Mikroanalyse

Kapitel 4 viste, at der skal være ækvivalens mellem 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre' med hensyn til stil og register, for at 'Ringenes Herre' kan siges at være en god oversættelse. Yderligere skal man være opmærksom på, hvordan de genrespecifikke elementer er håndteret. For at afklare dette må man foretage en sammenlignende mikroanalyse af teksterne. Analysen af de tekstinterne elementer bliver grebet forskelligt an i de tre modeller med hensyn til indhold. House (1997) arbejder ud fra en registeranalyse og vurderer de tekstinterne elementer i forhold til, hvordan de eksemplificerer de tre faktorer kommunikationsfelt, relation og måde. Hun deler elementerne op i leksikale, syntaktiske og tekstuelle virkemidler. Reiss (2000) vælger at opdele elementerne i fire grupper: de semantiske, leksikale, grammatiske og stilistiske aspekter. I modsætning til de to andre opdeler Newmark (1988) ikke de tekstinterne elementer i grupper, men i oversættelses-problematiske områder såsom overskrifter, metaforer, uoversættelige ord, tvetydighed og det sproglige niveau. På trods af denne uenighed i indholdet af mikroanalysen er i hvert fald House og Newmark enige om fremgangsmåden – først en analyse af kildeteksten og derefter en sammenlignende analyse af målteksten. Reiss kommenterer ikke på, hvordan analysen skal foretages, kun på indholdet.

Reiss gør til gengæld en del ud af hvilke kriterier, der skal opfyldes i forhold til de enkelte grupper for at målteksten kan siges at være en god oversættelse. Semantisk skal der være ækvivalens mellem de to tekster, forstået på den måde, at den lingvistiske kontekst skal overvejes i forbindelse med oversættelsen. Gode eksempler på manglende semantisk ækvivalens findes i tv-tekstning, hvor det ofte bliver tydeligt, at teksteren ikke har haft kendskab til den fulde kontekst f.eks. i forbindelse med oversættelsen af det engelske "you", der fejlagtigt oversættes med "du", når det på skærmen er tydeligt, at der bliver talt til en gruppe, "I" når der tales til en enkelt person eller "De", når ægtefæller snakker sammen. Leksikalsk skal der være tilstrækkelighed, hvilket vil sige, at da der ikke er 100 procent ækvivalens mellem to sprog, skal oversætteren her være i stand til at vælge det rette udtryk i situationen med hensyn til bl.a. teknisk terminologi, homonymer og metaforer. Grammatisk skal både den stilistiske faktor og den idiomatiske faktor være korrekt anvendt i målteksten, med mindre de er anvendt utraditionelt i en formbaseret kildetekst. Endelig

skal der være overensstemmelse mellem de to tekster med hensyn til det stilistiske element (især i formbaserede tekster) (Reiss, 2000, s. 53-65).

Både House og Newmark deler mikroanalysen op i en analyse af kildeteksten og en sammenlignende analyse af måltæksten. Reiss derimod foretager analysen ud fra de fire grupper, og derunder analyserer hun kilde- og måltækst. Eftersom House' registeranalyse baserer sig på syntaktiske, leksikale og tekstuelle/stilistiske virkemidler, er det muligt at foretage en analyse ved hjælp af Reiss' model og konkludere, at hvis måltæksten er ækvivalent ifølge den analyse, vil den også være det ifølge House' registeranalyse. Anvendelsen af Reiss' analysemodel vil gøre analysen af 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre' lettere, da de tekst-interne virkemidler er nemmere at gruppere i Reiss' fire grupper af elementer end at opdele i, hvordan de illustrerer de overordnede registerområder. Den overordnede registeranalyse, og hvordan måltæksten reflekterer den, vil blive medtaget i kapitel '6 Makroanalysen'.

Analysen vil være opdelt i en række punkter, der hver indeholder en kommentar om 'The Lord of the Rings', en række eksempler med eventuelle forslag til forbedringer samt kommentarer om problemerne i eksemplerne, og eventuelt en opsamlende kommentar om hvordan disse problemer er håndteret i 'Ringenes Herre'. Analysen af hver gruppe af elementer vil blive afsluttet med en samlet kommentar om oversættelsen af disse elementer, på nær i '5.4 Stilistiske elementer', da dette afsnit kun indeholder et punkt.

Den idiomatiske faktor under de grammatiske elementer vil ikke blive medtaget, da problemerne i denne gruppe for eksempel omhandler oversættelse den engelske *-ing-form*, og dette er ikke af så stor relevans i dette speciale.

5.1 Semantiske elementer

5.1.1 Overordnet semantik

Semantisk er 'The Lord of the Rings' kendetegnet ved at være ganske simpel. Der er ikke anvendt tvetydighed eller homonymer i nogen nævneværdig grad, men til gengæld er meningen ofte implicit. De følgende eksempler er alle taget fra samme side i 'The Lord of the Rings' med henblik

på at illustrere, hvordan Ludvigsen har taklet semantikken (på nær det sidste eksempel er eksemplerne fra LOTR s. 872 og RH s. 918).

1

- I. *But it was no orc-chieftain or brigand that led the assault upon Gondor.*
- II. *Men den, der stod i spidsen for angrebet på Gondor, var ikke nogen tilfældig orkhøvding eller slyngel.*
- III. *Men det var ingen orkhøvding eller bandit, der stod i spidsen for angrebet på Gondor.*

Det indsatte *tilfældig* gør den danske sætning tvetydig, idet det både kan være en specifik orkhøvding eller slyngel, der står i spidsen, men også en anden end en orkhøvding eller slyngel. Samtidig er der unødvendigt vendt om på sætningen, så fokus flyttes fra, hvem det ikke var (*it was no orc-chieftain or brigand*) til selve karakteren (*den, der stod i spidsen for angrebet*). Endelig er *brigand* oversat med *slyngel*, hvilket er acceptabelt, men ikke helt korrekt. En brigand er en, der stjæler ting, mens en slyngel er en, der opfører sig dårligt (henholdsvis Macmillan English Dictionary og Politikens Nudansk ordbog)

2

- I. *The darkness was breaking too soon, before the date that his Master had set for it*
- II. *Mørket brød for hurtigt op, før det tidspunkt hans herre havde bestemt*
- III. *Mørket var begyndt at bryde op for tidligt, før det tidspunkt hans herre havde bestemt*

Too soon sammen med *before the date* angiver at det sker for tidligt, ikke for hurtigt. Samtidig gør brugen af -ing-formen det til en igangværende begivenhed. Hvor den engelske sætning angiver, at noget sker, før man forventede det, angiver den danske blot, at dette noget sker for hurtigt (men formentlig til forventet tid).

3

- I. *King, Ringwraith, Lord of the Nazgûl, he had many weapons.*
- II. *Kong Ringånd, Nazgûls fyrste, han havde mange våben.*
- III. *Konge, Ringånd, Nazgûls herre, han havde mange våben.*

Dette er et eksempel på en decideret fejlversættelse, der formentlig skyldes, at Ludvigsen har oversat kommaet mellem *King* og *Ringwraith*. Ændringen af *fyrste* til *herre* bliver begrundet i eksempel 8.

4

- I. *Ahead nearer the walls Elfhelm's men were among the siege-engines, hewing, slaying, driving their foes into the fire-pits.*
- II. *Længere fremme ved muren var Elfhjelms folk nu nået frem mellem belejringsmaskinerne, de huggede hoveder af, de dræbte og de drev fjenderne ned i flammegravene*
- III. *Længere fremme ved muren blandt belejringsmaskinerne var Elfhjelms folk i gang med at hugge hovederne af deres fjender, slagte dem og drive dem ned i flammegravene.*

Denne sætning er en del af en øjebliksbeskrivelse af slagmarken og derfor er der anvendt stationære verber i den engelske tekst. Dette afspejles ikke i den danske brug af det aktive *var nået frem*, der indikerer, at de tidligere er begyndt at begive sig derhen, hvilket ikke fremgår af makro-konteksten. Samtidig er det engelske *hewing* blevet gjort mere specifikt med *de huggede hoveder af*, men det giver god mening i forhold til bare at bruge *hugge*. Det er en god oversættelse af -ing-formerne, men der bør så være et bindeord mellem første og anden del af sætningen.

5

- I. *Well nigh all the northern half of the Pelennor was overrun,*
- II. *På noget nær halvdelen af den nordlige del af Pelennorsletten var Fjenden blevet løbet over ende,*
- III. *På næsten hele den nordlige del af Pelennorsletten var fjenden blevet løbet over ende.*

The northern half er blevet til *halvdelen af den nordlige del*, hvilket er en fejl. Det kunne dog tyde på at det er en tanketorsk, for både *På noget nær halvdelen af Pelennorsletten* og *Næsten hele den nordlige (halv)del af Pelennorsletten* ville være udmærkede oversættelser. Jeg ville dog vælge det sidste eksempel, da det er tættest på kildeteksten. I den danske tekst er der skiftet fokus, så det ikke længere er sletten, der er blevet overløbet, men fjenden, der er løbet over ende. Dette er et udmærket skift, da selve meningen ikke ændres. Det store F i *Fjende* er et forsøg på at gengive Tolkiens stilistiske effekt med brug af store bogstaver. Det er dog forkert anvendt i dette tilfælde,

da Tolkien kun anvender *Enemy* om den onde Lord Sauron, som ikke er tilstede på dette tidspunkt i historien. Derfor er *Fjende* ændret til *ffjende*. Mere om brugen af store bogstaver i '5.4 Stilistiske elementer.

6

- I. *But they had not yet overthrown the siege, nor won the Gate. Many foes stood before it, and on the further half of the plain were other hosts still unfought.*
- II. *Endnu havde de ikke vundet over belejringsstyrken eller erobret porten. Der stod mange fjender foran dem. Og på slettens anden halvdel stod der hære, som stadig ikke var bekæmpet.*
- III. *Men de havde endnu ikke vundet over belejringsstyrkerne eller erobret porten. Der stod mange fjender foran den, og på den fjerne halvdel af sletten var der flere hæskarere at bekæmpe.*

Udmærket oversættelse af *overthrown the siege*, der ikke rigtig ville give mening på dansk som *kastet belejringen tilbage*, der er den direkte oversættelse. *It*, der viser tilbage til *the Gate*, er blevet oversat med *dem*, men semantisk fungerer det fint nok. Oversættelsen af *on the further half of the plain (på slettens anden halvdel)* er velfungerende, hvis man i eksempel 5 har valgt den første mulighed.

7

- I. *Southward beyond the road lay the main force of the Haradrim*
- II. *Mod syd på den anden side af vejen lå Haradrimers hovedstyrke*
- III. *Mod syd på den anden side af vejen lå haradrimernes hovedstyrke*

Dette er en udmærket oversættelse af selve sætningen, men i den større kontekst ser man en manglende forståelse af Tolkiens metasprog. Endelsen *-rim* bruges om folkeslag således, at Rohans indbyggere kaldes *Rohirrim* på engelsk. Da folkeslag ikke skrives med stort på dansk, som man gør på engelsk, bør dette i hvert fald ændres. Samtidig bør der gøres et forsøg på at bøje ordet i genitiv som i *danskere->danskernes*, *tyskere->tyskernes*, *briter->>briternes*. Ludvigsen har dog været konsekvent i sin brug af lån når endelsen *-rim* optræder.

8

- I. *Lord of the Nazgûl (s. 872) - the Lord of the Nazgûl (s. 873)*
- II. *Nazgûls fyrste (s. 918) – Nazgûls herre (s. 919)*
- III. *Nazgûls herre*

Her har Ludvigsen været inkonsekvent, som det også er sket andre steder i bogen. I sådan et stort værk kan det selvfølgelig ske, at man laver sådanne fejl, men disse to eksempler er så tæt på hinanden, at de i det mindste burde være fanget i korrekturlæsningen. Derudover er *herre* det bedste valg i denne kontekst, da der derved vil være sammenhæng mellem oversættelsen af titlen på bogen og oversættelserne inde i bogen.

5.1.2 Overskrifter

Et område, der kan volde semantiske problemer er oversættelse af titler og overskrifter, da de ofte er formuleret, som de er på baggrund af indholdet i den følgende tekst. Derfor kan ekspressive overskrifter være en fælde for oversættere. Og Tolkiens overskrifter er ganske ekspressive. Derfor følger her en række af overskrifterne og deres oversættelse for at se, hvordan Ludvigsen har taklet denne opgave. Eksemplerne er taget fra indholdsfortegnelserne.

9

- I. *The Fellowship of the Ring*
- II. *Eventyret om Ringen*
- III. *Ringens fælleskab/selskab* (afhængigt af, hvordan man vælger at oversætte dette i teksten, hvor det dukker op flere gange)

Bog 1 handler om, hvordan det selskab, der skal føre Ringen til dens ødelæggelse, bliver dannet, samt dets færd indtil medlemmerne bliver splittet. Dette fremgår ikke af Ludvigsens oversættelse, der snarere kunne have været titlen på hele bogen (eller i hvert fald den del, der handler om Frodo og Sams rejse).

10

- I. *Many Meetings*
- II. *Mange gensyn*
- III. *Mange nye bekendtskaber*

Gensyn signalerer, at man har mødt personen før, hvilket ikke er tilfældet i dette kapitel, hvor Frodo med flere møder en række nye personer i Elronds hus. Samtidig følges der op på denne overskrift med overskriften *Many Partings* senere.

11

- I. *The Council of Elrond*
- II. *Rådsforsamlingen hos Elrond*
- III. *Mødet hos Elrond/Rådet hos Elrond/Elronds råd*

Her er Rådsforsamling reelt fejlagtigt, da en rådsforsamling er en valgt gruppe mennesker, der holder møder. Kapitlet omtaler ikke en fast gruppe mennesker, der mødes og drøfter et problem, men derimod en gruppe af mennesker, der kun er samlet for at drøfte et specifikt problem set fra flere vinkler.

12

- I. *The Uruk-hai*
- II. *Uruk-haien*
- III. *Uruk-haierne*

Uruk-hai er en racebetegnelse, og da kapitlet ikke handler om en bestemt uruk-hai, er det mere retvisende at benævne dem i flertal.

5.1.3 Kommentar om oversættelsen

Semantisk har Ludvigsen foretaget nogle valg, der har gjort oversættelsen upræcis. Dette fremgår både i eksemplerne fra selve teksten og i eksemplerne fra indholdsfortegnelsen. Der er ikke noget, der tyder på, at ændringerne er bevidste og velovervejede valg, hvilket for eksempel ses eksempel 8, hvor den samme titel oversættes på to forskellige måder med blot 1 sides mellemrum.

5.2 Leksikale elementer

5.2.1 Billedsprog, metaforer og faste udtryk

Tolkien sprog er rigt på billedsprog, metaforer og faste udtryk. Her følger en række eksempler fra henholdsvis LOTR og RH:

13

- I. *But he is slier than a fox, and as slippery as a fish (s. 404)*
- II. *Men han er snedigere end en ræv og mere glat end en fisk. (s. 422)*
- III. *Men han er snu som en ræv, og glat som en ål.*

Ludvigsen har her overført metaforerne stort set direkte til dansk, dog med tilføjelsen af *mere* i anden del, hvilket ændrer betydningen semantisk, men ikke påvirker billedsproget synderligt. Man kan dog diskutere, om ikke det ville have været bedre at anvende de to lignende danske metaforer *snu som en ræv* og *glat som en ål*. Derudover bøjes *glat* ifølge Politikens Nudansk Ordbog *glat*, *glattere*, *glattest*. Under alle omstændigheder ville jeg i en nyoversættelse vælge de danske metaforer.

14

- I. *Behind it rose the first gentle slopes of the hill clad with trees, and trees marched away westward (s. 415)*
- II. *Bagved hævede sig bjergets nederste, jævne skråninger, de var dækket af træer, og træbevoksningen fortsatte mod vest (s. 433)*
- III. *Bagved hævede sig bjergets nederste, jævne skråninger klædt i træer, der fortsatte videre mod vest*

Dette eksempel er semantisk korrekt oversat, men desværre er billedsproget ikke gengivet i oversættelsen, skønt i hvert fald den første del ville fungere fint på dansk. Anden del er lidt sværere at overføre, men man kan forsøge at gengive fornemmelsen af bevægelse, der ligger i *marched* med f.eks. *fortsatte videre*. I det danske eksempel er der desuden unødvendigt indføjet et ekstra subjekt og verbum, der gør postmodifikationen *clad in trees* til en indskudt hovedsætning, hvilket ikke hænger sammen med fortsættelsen af sætningen. Dette er derfor ændret i forslaget.

15

- I. *Venerable he seemed as a king crowned with many winters, and yet hale as a tried warrior in the fullness of his strength (s. 243).*
- II. *Han var ærværdig som en konge kronet med mange vintre og dog kraftig som en prøvet kriger på højden af sin styrke (s. 254).*
- III. *... men stadig sund og rask som en prøvet kriger på højden af sin styrke.*

Billedsproget i første del er fint oversat. I anden del volder *kraftig* problemer idet der ikke er semantisk ækvivalens mellem *hale* og *kraftig*. Derfor ændrer billedet sig og i stedet for en rask og rørig kriger ser man nu en bred (og måske lidt buttet) kriger.

16

- I. *In his aged face under great snowy brows his dark eyes were set like coals that could leap suddenly into fire. (s. 243).*
- II. *I det markerede ansigt under de tykke, snehvide bryn var hans øjne sorte som kul, men kul der pludselig kunne begynde at gløde. (s. 254).*
- III. *I hans aldersprægede ansigt, under tykke, snehvide bryn, var hans mørke øjne som kulstykker, der pludselig kunne bryde i brand.*

I dette eksempel er der uoverensstemmelse to steder. Først er der oversættelsen af *aged face*. I den engelske sætning beskrives et ansigt, der tydeligt bærer præg af alderen, mens oversættelsen *markerede ansigt* blot angiver, at personen har stærke eller karakteristiske ansigtstræk, men ikke noget om alderen. Det er en relevant detalje i konteksten, der beskriver Gandalf som mennesket, der ældes i forhold til elverne, som forbliver unge af udseende. Den anden uoverensstemmelse er oversættelsen af *like coals that could leap suddenly into fire*, hvor der i den danske sætning *som kul, men kul der pludselig kunne begynde at gløde* er en unødvendig fremhævning af kullet's egenskab.

17

- I. *Heavy have the heart of our chieftains been since that night (s. 258).*
- II. *Siden den nat har vores ledere gået omkring med tungt hjerte (s. 269).*
- III. *Vores ledere har gået omkring med tunge hjerter siden den nat.*

Heavy hearts er en fast vending, og den er fint oversat med den danske ækvivalent. Man kan overveje, om den danske vending bør angives i flertal, eller om man eventuelt skal anvende den synonyme vending *tung om hjertet*. Desuden har Ludvigsen flyttet fokus fra de tunge hjerter til natten ved at flytte den op foran i sætningen. Det er dog svært at bibeholde fokus på hjerterne og samtidig anvende en af de to faste vendinger. Natten kan dog flyttes sidst i sætningen, så fokus delvis genskabes.

18

- I. *Mayhap the Sword-that-was-Broken may still stem the tide (s. 285).*
- II. *Kan hænde, at det brudne sværd stadig kan stemme op for tidevandet (s. 298).*
- III. *Kan hænde at Sværdet-der-var-Ødelagt stadig kan dæmme op for tidevandet.*

Udmærket oversættelse af den faste vending, omend det på dansk hedder *dæmme* og ikke *stemme*, som Ludvigsen har fået overført fra den engelske vending. Generaliseringen af sværdet kunne være undgået ved at lave en direkte oversættelse.

Alt i alt er der gjort et udmærket stykke arbejde, både med billedsprog, metaforer og faste vendinger, og de ændringer, der er foreslået i eksemplerne, stammer mest fra uenighed med hensyn til Ludvigsens valg, og er for det meste mindre ændringer for at få teksten til at flyde bedre på dansk. Dog er eksempel 14 mangelfuldt oversat med hensyn til gengivelse af billedsproget.

5.2.2 Navne

Personnavne

Tolkien har brugt tid og kræfter på at få navngivet sit persongalleri (Carpenter, 2000, s. 349) og har ofte ladet sig inspirere af ældre sprog. I vid udstrækning har Ludvigsen valgt at overføre navnene uændret til dansk, men dette gælder ikke hobbiternes navne:

19

- I. *Mr. Bilbo Baggins (LOTR, s. 33)*
- II. *hr. Bilbo Sækker (RH, s. 37)*

20

- I. *There were many Bagginses and Bofins, and also many Tookes and Brandybucks; there were various Grubbs [...], and various Chubbs [...]; and a selection of Burrowses, Bolgers, Bracegirdles, Brockhouses, Goodbodies, Hornblowers and Proudfoots. (LOTR, s. 40)*
- II. *Der var mange af familierne Sækker og Boffer, der var mange Tokere, Brændebukker, der var medlemmer af familien Graversen [...] og forskellige medlemmer af familien Tyksen [...]; desuden var der naturligvis nogle af familierne Bulner, Bæltespænder, Grævlinghus, Goder, Hornblæser og Stoltenfod. (RH, s. 44)*

21

- I. *Master Everas Took and Miss Melilot Brandybuck (LOTR, s. 41-42)*
- II. *Unge hr. Esben Toker og frøken Kløver Brændebuk (RH, s. 46)*

Dette eksempel og de to ovenstående viser, at Ludvigsen konsekvent oversætter efternavnene, og dermed gør dem lettere tilgængelige for den danske læser. Samtidig har hun valgt også at omskrive fornavnene på personer, der ikke er relevante for historien som *hr. Esben Toker og frøken Kløver Brændebuk*. Det er ganske udmærkede oversættelser, der fungerer godt på dansk. Bortset fra det, så har Ludvigsen udeladt *Burrowses* i sin oversættelse (eksempel 20) og tilføjet *unge* i eksempel 21.

Stednavne

I 'The Lord of the Rings' er der to typer stednavne: almindelige stednavne og specificerede stednavne. De almindelige stednavne er konstrueret med tanke for verdenen og ud fra visse kriterier, Tolkien har fundet passende for sin verden, som for eksempel stednavnene i Herredet: "*The names [of places in the Shire] already entered, even those that seem unlikely (like Nobottle), are in fact devised according to the style, origins, and mode of formation of English (especially Midland) place-names*" (Carpenter, 2000, s. 360). De specificerede stednavne er skabt ved at tage almindelige objekter og gengive dem med stort begyndelsesbogstav, således at de kan opfattes som stednavne (se eksempel 25 og 26)

22

- I. *Mr. Bilbo Baggins of Bag End [...] in Hobbiton [...] of the Shire (LOTR, s. 33)*
- II. *Hr. Bilbo Sækker fra Sækkedyb [...] I Hobbitrup [...] Herredets (RH, s. 37)*

Når det drejer sig om stednavne fra Herredet (*the Shire*), har Ludvigsen konsekvent valgt at oversætte dem til dansk, hvilket ligesom oversættelsen af hobbitnavnene gør teksten mere tilgængelig for danske læsere. Hun har også gjort et godt stykke arbejde og har for eksempel anvendt den almindelige danske by-angivelse -rup.

23

- I. *Archet on the edge of the Chetwood (LOTR, s. 165)*
- II. *Arsjet i udkanten af Sjetskoven (RH, s. 173)*

Udenfor Herredet, hvor menneskene lever, har Ludvigsen konsekvent valgt at lave overførelseslån ved stednavnene og oversætte den forståelige del af ordene som *-wood*, der bliver til *-skoven*, og ellers gengive resten med en danskklingende stavemåde. Dette gør igen teksten lettere tilgængelig for danske læsere.

24

- I. *Ever since they left Ithilien (LOTR, s. 952)*
- II. *Lige siden de forlod Ithilien (RH, s. 1001)*

Navne, der ikke er stammer fra hobbiternes eller menneskenes kultur, er direkte overført til 'Ringenes Herre'.

25

- I. *Can't a hobbit walk from the Water to the River in peace? (LOTR, s. 97)*
- II. *Kan en hobbit da ikke længere gå fra den ene flod til den anden i fred? (RH, s. 104)*
- III. *Kan en hobbit da ikke længere gå fra Vandet til Floden i fred?*

26

- I. *... the Road to the Ford was not far from the River (LOTR, s. 220)*
- II. *... lå vejen til Vadestedet ikke langt fra floden (RH, s. 231)*

III. ... lå Vejen til Vadestedet ikke langt fra Floden

Både dette eksempel og det ovenstående (eksempel 25) viser, at Ludvigsen kun i ringe grad har gengivet de specificerede stednavne, der ellers er et af Tolkiens specielle virkemidler. Det kan eventuelt være endnu et forsøg på at gøre teksten lettere tilgængelig for danske læsere.

Personificeringer

Tolkien anvender i vid udstrækning personificeringer til at illustrere sit persongalleri. Personificeringen forekommer, når han anvender almindelige begreber og objekter til at symbolisere personer eller grupper ved at skrive dem med stort begyndelsesbogstav, ligesom han har gjort med de specificerede stednavne.

27

- I. *The Company of the Ring shall be Nine; and the Nine walkers shall be set against the Nine Riders that are evil (LOTR, s. 292-293)*
- II. *Ringens ledsagere skal være Ni i tal, og de Ni Vandringsmænd skal stå imod de Ni Ryttere, som er onde (RH, s. 305-206)*

28

- I. *The Nine he has gathered to himself; the Seven also, or else they are destroyed. The Three are hidden still. (LOTR, p. 65)*
- II. *De ni har han selv taget; og også de syv, hvis de da ikke er gået tabt. De tre er stadig skjult (RH, s. 70)*
- III. *De Ni ... de Syv ... de Tre...*

Disse to eksempler viser, at Ludvigsen ikke har været konsekvent med at gengive personificeringen, som ellers er et af Tolkiens særlige virkemidler.

Ud fra eksemplerne 19-28 kan man se, at Ludvigsen i vid udstrækning har gjort teksten mere tilgængelig for den danske læser ved for eksempel at oversætte person- og stednavne, der er forbundet til hobbitterne. Til gengæld har hun ikke været konsekvent med at oversætte de virkemidler, der er brugt i forbindelse med navnematerialet i 'The Lord of the Rings'.

Proprier

En stor del af personificeringerne består af flerleddede proprier, og det oversættelsesmæssige problem omkring disse er, hvorvidt man skal skrive alle leddene med stort begyndelsesbogstav eller blot nogle. Disse eksempler viser, hvordan Ludvigsen har valgt at tackle det:

29

- I. *It was a Black Rider on wings. (LOTR, s. 622)*
- II. *Det var en Sort Rytter med vinger. (LOTR, s. 652)*

30

- I. *They were a gang of the smaller breed being driven unwilling to their Dark Lord's wars (LOTR, s. 966)*
- II. *Det var en flok af den lille race, der ufrivilligt var blevet sendt ud i Den sorte Fyrstes krig (RH, s. 1016)*

31

- I. *... the Nine Riders that are evil (LOTR, s. 293)*
- II. *... de Ni Ryttere, som er onde (RH, s. 306)*

32

- I. *... he has power still [...] to resist the Nine Riders. (LOTR, s. 623)*
- II. *... at han stadig har magt til at modstå De ni Ryttere (RH, s. 652)*

Der er fire mulige måder at skrive sådanne proprier på:

- A) En Sort Rytter/De Ni Ryttere;
- B) En sort Rytter/De ni Ryttere;
- C) en Sort Rytter/de Ni Ryttere; og
- D) en sort rytter/de ni ryttere.

Ifølge Dansk Sprognævn (b, nd) er de korrekte valgmuligheder A og C. Som det kan ses i eksempel 29 til 32 anvender Ludvigsen henholdsvis B (eksempel 30 og 32) og C (eksempel 29 og 31). Hun er

heller ikke konsekvent med hensyn til oversættelsen, idet *the Nine Riders* er skrevet både som mulighed B og mulighed C (henholdsvis eksempel 32 og 31).³

5.2.3 Neologismer og metasproget

Neologismerne (nyskabte ord og begreber) i 'The Lord of the Rings' vedrører alle den verden, Tolkien har skabt, og inkluderer sprog, folkeslag, kulturer og steder. Derfor kan man sige, at neologismerne udgør metasproget i bogen, altså det sprog, der bruges til at beskrive verdenen. Det drejer sig blandt andet om racer og folkeslag og deres kulturer og sprog. Da Ludvigsen helt konsekvent har valgt at overføre kultur begreber og sproglige eksempler direkte til dansk, vil dette område ikke blive behandlet. Det er derimod relevant at se på, hvordan hun har taklet metasproget i forbindelse med racer og folkeslag:

33

- I. ... *how you escaped when all the Orcs perished (LOTR, s. 611)*
- II. ... *hvordan I så kan være undsluppet, da alle orkerne omkom (RH, s. 640)*

34

- I. *Then what do the dwarves want to come back for? (LOTR, s. 335)*
- II. *Jamen, hvad er de da, dværgene vil tilbage efter (RH, s. 349)*

35

- I. *The wealth in Moria was not in gold and jewels, the toys of Dwarves (LOTR, s. 335)*
- II. *Morias rigdom hvilede ikke på guld og ædelstene – dværgenes legetøj (RH, s. 349)*

Ludvigsen har været konsekvent og valgt at gengive alle folkeslag/racer med lille begyndelsesbogstav (eksempel 33 og 35 og yderligere *elverfolket*, *drager*, *urûk-hai*), hvor Tolkien skriver dem med stort begyndelsesbogstav. Det kan sidestilles med, at man på engelsk skriver folkeslag og nationalitetsbetegnelser med stort begyndelsesbogstav (Dane, Danish, Englishman,

³ Man kan læse mere om Ludvigsens oversættelse af flerleddede proprier i Köneke, 2000, s. 217.

English), mens man på dansk bruger lille begyndelsesbogstav (dansker, dansk, englænder, engelsk). I dette tilfælde holder Ludvigsen sig altså til almindeligt dansk sprogbrug.

Eksempel 34 og 35 illustrerer to separate detaljer ved Tolkiens sprogbrug. Først er der pluralisformen af dwarf. Da Tolkien skrev 'Lord of the Rings', var den almindelige form *dwarf*, og det var et bevidst valg fra Tolkiens side at anvende den ugrammatiske form *dwarves* (Carpenter, 2000, s. 31 og 313), som i dag er indgået som almindelig flertalsform i det engelske sprog (ifølge blandt andet MacMillian English Dictionary). Det er desværre ikke muligt at gengive dette valg på dansk, da der ikke har eksisteret en anden bøjning af ordet. Der er ikke noget, der tyder på, at Ludvigsen har forsøgt at kompensere for dette tab ved at anvende samme effekt andre steder i teksten.

Den anden detalje, eksemplerne illustrerer, er brugen af stort begyndelsesbogstav til at skelne mellem racen *Dwarves* og en gruppe af individer *dwarves*. Heller ikke denne detalje har det været muligt at gengive på dansk, da det ville gøre den danske tekst ukorrekt på et punkt, der ikke kunne findes modstykke til i den engelske tekst. Og heller ikke i dette tilfælde er der gjort forsøg på at kompensere.

Endelig skal kort nævnes Tolkiens måde at angive menneskenes folkeslag – nemlig endelsen *-rim*. Dette eksempel vil dog ikke blive nærmere uddybet her, da det er behandlet tilstrækkeligt i eksempel 7.

5.2.4 Arkaisk sprogbrug

Tolkien anvender i vid udstrækning arkaisk sprog til at illustrere elverfolkets, menneskenes og dværgens talesprog (eksempel 36-40). Når "Nazgûls herre" taler, er der udelukkende anvendt arkaisk sprog (eksempel 43).

36

- I. *We too are now only tarrying here a while, ere we return over the Great Sea. (LOTR, s. 93)*
- II. *Vi tøver også kun en stund her, før vi vender tilbage over Det store Hav. (RH, s. 100)*

37

- I. *It should have been cast into Orodruin's fire nigh at hand where it was made. (LOTR, s. 260)*
- II. *Den skulle være slynget ned i Orodruin's ild i nærheden af det sted, hvor den engang blev smedet. (RH, 271)*
- III. *Den skulle være slynget ned i Orodruins ild i nærheden, hvor den engang blev smedet*

Selve oversættelsen af *nigh at hand* er god, men Ludvigsen har fejloversat bisætningen *where it was made*, der ikke betyder, at Orodruin ligger i nærheden af, hvor den blev smedet, men at Orodruin, som var det sted, den blev smedet, var tæt på. Derudover bøjes genitiv kun med 's eller ' når subjektet ender på -s, -z eller -x (Dansk sprognævn a, nd), så det er rettet i forslaget.

38

- I. *The Nine Riders going hither and thither in the lands. (LOTR, s. 279)*
- II. *Og de Ni Ryttere, der red hid og did i landet (RH, s. 291)*

39

- I. *For you do not know whither we are going (LOTR, s. 93)*
- II. *Du ved jo ikke, hvor vi skal hen (RH, s. 99)*

40

- I. *But they are better than naught, by a long bite (LOTR, s. 628)*
- II. *Men de er da en stor bid bedre end ingenting (RH, s. 658)*

41

- I. *For Men multiply (LOTR, s. 261)*
- II. *Thi menneskene bliver stadig flere (RH, s. 272)*

42

- I. *This they followed for a couple of miles as it climbed up and down into the country (LOTR, s. 114)*
- II. *Den fulgte de en fjerdingvej op og ned af bakke (RH, s. 121)*

43

- I. *Or he will not slay thee in thy turn. He will bear thee away to the houses of lamentation beyond all darkness [...] Thou fool! No living man may hinder me. (LOTR, s. 874)*
- II. *Eller han dræber dig til gengæld. Han vil bære dig bort til begrædelsens hus hinsides alt mørke [...] Tåbe. Ingen levende mand kan hindre mig i noget (RH, s. 920)*
- III. Ellers vil han ikke ihjelslå Eder, men tage Eder bort til sorgens huse hinsides alt mørke [...] Din tåbe! Ingen levende mand kan hindre mig i noget

Dette eksempel illustrerer Tolkiens kendskab til sit sprog og er svær at oversætte med ækvivalente, arkaiske termer. En mulighed er for eksempel at bruge *Eder* for *thee*, som i forslaget.

Ere, nigh, hither, thither, whither, naught bruges jævnligt i talesproget i stedet for deres nutidige ækvivalenser *before, near, here, there, where, nothing*. Da der ikke er en direkte dansk arkaisk ækvivalent for disse ord (på nær udtrykket *hither and thither (hid og did)* i eksempel), har Ludvigsen valgt at oversætte dem med deres nutidige ækvivalenter. For at bibringe 'Ringenes Herre' et præg af den arkaiske sprogbrug har hun indimellem anvendt de danske arkaiske vendinger *thi* og *fjerdingvej* (eksempel 41 og 42). Det virker dog ikke som om, hun har forstået, at den arkaiske sprogbrug er for at illustrere talesprog, da de danske arkaismer ikke kun er placeret i dialoger. Samtidig har Ludvigsen ikke udvist et tilstrækkeligt kendskab til arkaiske termer på dansk, hvilket især kommer til udtryk i eksempel 43.

5.2.5 Kommentar om oversættelsen

Samlet kan man sige, at der er både gode og mindre gode løsninger på de oversættelsesmæssige problemer, der eksisterer blandt de leksikale elementer. De mindre gode løsninger findes ofte, hvor Tolkiens særlige anvendelse af sproget kommer frem, som i navnematerialet, metasproget og brugen af arkaisk sprog. Når det drejer sig om mere generelle problemområder, såsom billedsprog, har Ludvigsen ofte ganske fine løsninger, om end man kan være uenig i hendes valg.

5.3 Grammatiske elementer

5.3.1 Ukonventionel syntaks

Tolkien anvender ofte ukonventionel syntaks i talesproget, hvilket skaber en fornemmelse af, at taleren taler et sprog, der er forskelligt fra lytterens (ofte en hobbit).

44

- I. *Now we are come to the lands where you were foaled, and every stone you know. (LOTR, s. 624)*
- II. *Nu er vi nået til det land, hvor du kom til verdenen, og du kender hver en sten. (RH, s. 653)*

45

- I. *From the ruin of the Gladden Field, where Isildur perished, three men only came ever over the mountains after long wandering (p. 261)*
- II. *Fra det ødelæggende slag ved Irissletten, hvor Isildur selv blev dræbt, vendte kun tre mænd tilbage over bjergene efter en møjsommelig vandring (RH, s. 272)*

Ludvigsen har ikke gjort noget forsøg på at genskabe den brug af ukonventionel syntaks, der eksisterer i 'The Lord of the Rings'. Igen har hun gjort sproget mere simpelt, end det er i kildeteksten, og dermed har hun også på dette punkt gjort teksten mere tilgængelig for de danske læsere.

5.3.2 Ugrammatisk sprogbrug

Der er jævnligt anvendt ugrammatisk sprogbrug når hobbitterne taler, hvilket er med til at karakterisere dem og deres samfund (se mere om dette i '6.4 Tekstens geografiske placering') (eksempel 46 og 47). Også Gollum bliver karakteriseret af sit sprog, der illustrerer hans splittede personlighed ved gentagne anvendelser af verber bøjet i tredje person ental sammen med et subjekt bøjet i første person flertal (eksempel 48) og hans skumle karakter ved at indføje ekstra s'er i ordene (eksempel 49).

46

- I. ... *there was never much to tell about him, till he was drowneded. (LOTR, s. 34)*
- II. ... *der var såmænd ikke meget at sige om ham, før han druknede (RH, s. 39)*

47

- I. ... *says I to the Gaffer (LOTR, s. 89)*
- II. *Og så siger jeg til min far (RH, s. 95)*

48

- I. ... *we wants it [...] we hates them (LOTR, s. 638)*
- II. ... *vi vil have den [...] Vi hader dem (RH, s. 668)*

49

- I. *Nassty, nassty shivery light it is. (LOTR, s. 638)*
- II. *Hæssligt, hæssligt lysss får os til at gyssshe. (RH, s. 668)*

50

- I. ... *and he and his wife were drowneded (LOTR, s. 35)*
- II. ... *og han og så hans kone, de druknede (RH, s. 39)*

51

- I. ... *helping him to keep folks from trampling and traipessing all over the garden (LOTR, s. 36)*
- II. ... *for at jeg skulle hjælpe ham med at holde folk væk fra og gå og trampe og jukke rundt i hele haven (RH, s. 40)*

Som oversætter bør man altid tilstræbe, at målteksten overholder de grammatiske regler, der er på målsproget, medmindre der i kildeteksten er gjort stilistisk brug af fejlagtig grammatik for at illustrere en detalje som for eksempel klasse, og man ønsker at gengive denne fejlagtige grammatik. I 'The Lord of the Rings' har Tolkien som sagt valgt at lade hobbitterne tale grammatisk ukorrekt (eksempel 46 og 47), og Ludvigsen har forsøgt at gengive denne afvigelse. Det er dog ikke

muligt at overføre de grammatiske fejl direkte, så Ludvigsen har kompenseret for dette andre steder i teksten (eksempel 50 og 51 - understregningerne), hvilket er en fin løsning.

Med hensyn til Gollums måde at tale på, så har Ludvigsen også her klaret det godt. Det er ikke muligt at gengive verbernes ukorrekte bøjning, men hun har anvendt første person flertal (eksempel 48), og på den måde skabt en lignende effekt på dansk. Hun har også gengivet den hvislende effekt skabt af tilføjelsen af ekstra s'er (eksempel 49), og har endda omskrevet sætningen for, i endnu højere grad, at kunne anvende denne effekt.

5.3.3 Kommentar om oversættelsen

Ludvigsens håndtering af de grammatiske elementer viser både gode og dårlige løsninger. Tolkiens brug af ukonventionel syntaks har hun ikke gjort noget forsøg på at overføre til 'Ringenes Herre', hvilket endnu engang er med til at gøre teksten mere tilgængelig for de danske læsere. Til gengæld har hun været godt til at finde løsninger på den ugrammatiske sprogbrug, der er anvendt i hobbiternes og Gollums talesprog.

5.4 Stilistiske elementer

5.4.1 Tegnsætning

Tolkiens tegnsætning vidner om en mand med et utroligt godt kendskab til sit sprog. Han bruger i vid udstrækning kolon, semikolon, tankestreg og udråbstegn meget udtrykfuldt til at illustrere stemmeføring og humør, hvilket giver læseren en fornemmelse af, at man hører historien blive fortalt, frem for at man selv læser den.

52

- I. *The devilry! What mischief has he done – to himself, and to all of us? (LOTR, s. 616)*
- II. *Det djævelskab. Hvilken skade har han mon forvoldt sig selv og os allesammen? (RH, s. 645)*

53

- I. *'Receive it, Lord!' he said: 'in earnest of other things that shall be given back. But if I may counsel you in the use of your own, do not use it – yet! Be wary!' (LOTR, s. 618)*
- II. *"Tag den, herre, som en forsmag på de andre ting, der skal gives tilbage. Men hvis jeg må give dig et råd for din egen skyld, så brug den ikke endnu, vær på vagt."* (RH, s. 647)

54

- III. *'Away now, Shadowfax! Run, greatheart, run as you have never run before! Now we are come to the lands where you were foaled, and every stone you know. Run now! Hope is in speed!' (LOTR, s. 624)*
- IV. *"[...]. Men nu afsted, Skyggefaxe, løb, min tapre ganger, løb, som du aldrig har løbet før. Nu er vi nået til det land, hvor du kom til verdenen, og du kender hver en sten. Løb nu. Håbet ligger i farten!" (RH, s. 653)*

Dette eksempel og de to ovenstående (eksempel 52 og 53) viser, hvordan Tolkien har anvendt tegnsætningen til at skabe et indtryk af følelser. De illustrerer også, hvor fladt sproget i de danske sætninger er, når den nærmest overdrevne brug af andre tegn end punktum og komma ikke genskabes i oversættelsen.

55

- I. *He's in and out of Bag End. Crazy about stories of the old days he is, and he listens to all Mr. Bilbo's tales. (LOTR, s. 36)*
- II. *Han går ud og ind på Sækkedyb, han er helt tosset med historier fra gamle dage, og han hører på alt, hvad hr. Bilbo fortæller. (RH, s. 40)*
- III. *Han går ud og ind på Sækkedyb, fordi han er helt tosset med historier fra gamle dage ... /Han går ud og ind på Sækkedyb. Han er helt tosset med historier gamle dage, og han hører på alt, hvad hr. Bilbo fortæller.*

Dette eksempel viser, hvor stor betydning det kan have at ændre et punktum til et komma, uden at rette sætningen til efter det. I det engelske eksempel bliver den første sætning begrundet af den anden, men i det danske eksempel bliver det til en opremsning, fordi de to sætninger ikke er adskilt af et punktum eller et bindeord.

Ludvigsen har desværre valgt at nedtone denne stilistiske brug af tegnsætningen, og hun vælger ofte at erstatte de specielle tegn med punktum eller især komma. Dette fører til et stort stilistisk og stemningsmæssigt tab. Det resulterer også ofte i ukorrekte sætninger, der virker forstyrrende på læsningen (især hvis man er sprognørd), og i nogle tilfælde helt ændrer meningen med sætningen.

5.5 Sammenfatning af analysen

Reiss' kriterier for, om en oversættelse er god, er, at der skal være semantisk ækvivalens, leksikalsk tilstrækkelighed, grammatisk korrekthed og stilistisk overensstemmelse.

Analysen har vist, at der er mangler på alle områder (se kommentarerne under hver gruppe), hvilket betyder, at oversættelsen ikke opfylder Reiss' kriterier, og derfor ikke kan kaldes en god oversættelse.

6 Makroanalyse

Reiss har inddraget syv faktorer, der har indflydelse på tekstens lingvistiske form, som omfatter, hvad hun kalder for de "*extra-linguistic determinants*" (2000, s. 67), altså de tekst-eksterne elementer. Det er faktorer, der har påvirket forfatteren bevidst eller ubevidst i de lingvistiske valg med hensyn til for eksempel formalitet og implicitte bemærkninger, og de hænger tæt sammen med, hvad Nida kalder henholdsvis tekstens kommunikative kontekst og kildesprogets kulturelle kontekst (Reiss, 2000, s. 68). I modsætning til tekstens genre og funktion har disse ikke indflydelse på, om målteksten er en god oversættelse, men de er relevante for både oversætteren og oversættelseskritikeren som baggrundsviden for, hvordan sproget anvendes i kildeteksten, idet oversætterens forståelse af disse faktorer kan gøre det nemmere for hende at vælge de korrekte termer og det korrekte sprogniveau i en given kontekst. Dette afsnit indeholder en gennemgang af de syv ekstralingvistiske faktorer, fulgt af en analyse af 'The Lord of the Rings' og kommentarer om 'Ringenes Herre' ud fra de syv punkter. Dette viser, om der er skabt en overordnet registerækvivalens i 'Ringens Herre' og tjener til at klargøre House' registeranalyse.

6.1 Den umiddelbare kontekst

Den umiddelbare kontekst er den baggrundsviden, der gør det muligt for modtageren at forstå budskabet, når forfatteren ikke udtrykker sig eksplicit, men i stedet anvender for eksempel indskudte bemærkninger, allusioner (til f.eks. mode, kultur og sport) og forkortede dagligdags udtryk. Tekster, der er meget påvirkede af den umiddelbare kontekst, såsom skuespil og romaner, kan være svære for oversættere at arbejde med, da oversættelse af disse tekster forudsætter en viden om den kontekst, forfatteren refererer til. Den umiddelbare kontekst påvirker oversætterens valg med hensyn til de leksikale, grammatiske og stilistiske aspekter af målteksten (Reiss 2000, s. 68-70).

'The Lord of the Rings' er som nævnt tidligere et fantasyværk, hvor handlingen finder sted i en fiktiv verden. Denne verden er skabt af Tolkien i et forsøg på at skabe en mytologi for England, da han følte, at denne manglede (Carpenter, 2000, s. 144). Denne mytologi er komplet med skabelsesberetning og gudfortællinger, som dog først er blevet udgivet efter hans død i værket

Silmarillion. Sproget i 'The Lord of the Rings' er ikke præget af den umiddelbare kontekst, da der ikke er referencer, som kun ville kunne forstås af modtagere fra det samfund, Tolkien levede i. Tværtimod gør Tolkien meget ud af, at 'The Lord of the Rings' på ingen måde er en allegori (Carpenter, 2000), og teksten er ikke skrevet med henblik på at blive læst af personer med en bestemt sproglig eller kulturel baggrund. Derfor har der heller ikke været problemer i oversættelsen på grund af dette aspekt.

6.2 Tekstens emne

Cato sagde: *Res tene et verba sequenta* (kend dit emne og ordene følger), og dette er meget passende for denne faktor, der beskæftiger sig med det emnespecifikke sprog, som anvendes i teksten. Denne faktor er ikke kun relevant for fagsproglige og tekniske tekster, men også for tekster, der handler om en bestemt profession (lægeromaner), tidsalder (historiske romaner) og så videre. For en oversætter er det vigtigt at kende til tekstens emne, da der ellers kan opstå problemer med at oversætte de emnespecifikke termer korrekt. Af samme årsag bør en oversættelseskritiker også have et godt kendskab til tekstens emne (Reiss, 2000, s. 70-71). Det er især det leksikale aspekt, der bliver påvirket af tekstens emne.

Det centrale emne i 'The Lord of the Rings' er krigen mellem det gode og det onde, der finder sted på flere niveauer – både moralsk og på slagmarken – og den rejse, karaktererne skal igennem for at opnå deres mål. Terminologien i værket er præget af, at historien finder sted i en fiktiv verden, og mange termer, både begreber, ting, væsner og steder er, som nævnt tidligere, opfundet af Tolkien. Der er dog nogle emner, en oversætter vil kunne drage fordel af have kendskab til: Mytologi/myter (især nordiske/skandinaviske), da Tolkien har hentet meget inspiration herfra, og middelalderen (især krigsførelse), da 'The Lord of the Rings' foregår i en verden, der udviklingsmæssigt minder meget om middelalderen.

Både mytologi- og middelalderterminologien er at finde i 'Ringenes Herre', men som mikroanalysen viste, er Tolkiens særlige terminologi eller metasprog ikke overført helt tilfredsstillende.

6.3 Tidens påvirkning af teksten

Tekstens sprog og brug påvirkes af den tidsalder, den er skrevet i, idet sproget er en evig foranderlig størrelse. Derfor er der sproglig forskel på en tekst, der blev skrevet i det 18. århundrede, og en tekst, der blev skrevet sidste år, ligesom der vil være forskel på sproget i en måltekst, der blev skrevet samtidig med kildeteksten og en, der blev skrevet 20 eller 200 år senere. Afhængigt af formålet med målteksten bør oversætteren vurdere, om sproget i målteksten bør tilpasses kildetekstens sprog (især afsenderorienterede tekster), eller om sproget bør svare til tidspunktet for oversættelsen (modtagerorienterede tekster). Hvis teksten er afsenderorienteret skal oversætteren fokusere på at finde tilsvarende ældre udtryk i målsproget, mens hun i en modtagerorienteret tekst skal være opmærksom på eventuelle skift i betydningen af ord fra dengang til nu (som det f.eks. er sket med "en bjørnetjeneste", hvor konnotationen er skiftet negativ til positiv indenfor den seneste generation eller to (Dansk sprognævn c, nd)). Kritikerne bør være opmærksom på, at sproget i målteksten bør bedømmes ud fra sproget på den tid, den blev skrevet. Tiden påvirker de leksikale, grammatiske (morfologiske) og syntaktiske aspekter af teksten (Reiss, 2000, s. 71-74).

'The Lord of the Rings' er skrevet som om, den er en direkte oversættelse fra *Common Speech* (lingua franca i Tolkiens univers) til engelsk af en historisk tekst fra *Middle-earth* (Midgård), som Tolkien har kaldt sin verden. Derfor bærer sproget ikke præg af den tid, den blev skrevet i (Tolkien arbejdede på den fra 1936 til 1953) (Carpenter, 2000, s. 216). Og det er heller ikke muligt at spore samtiden i 'Ringenes Herre'.

6.4 Tekstens geografiske placering

Denne faktor omhandler de geografiske referencer, der har særlige konnotationer for kildesprogets talere, såvel som referencer til omstændigheder, institutioner, skikke og vaner, der er særegne for kildekulturen. Disse determinanter kan udgøre et problem for oversætteren, idet hun skal formidle denne konnotation videre til modtageren. Et eksempel på dette er det engelske begreb "afternoon tea". Dette problem er dog blevet mindre med tiden, efterhånden som medierne har gjort verdens kulturer mere tilgængelige. I indholdsorienterede tekster kan

problemet ofte løses med en forklarende fodnote, mens form-orienterede tekster som regel kræver en anden tilgangsvinkel. Én mulighed er at anvende kildetermen efterfulgt af en forklaring, mens en anden er at forsøge at finde en målterm, der måske ikke er fuldstændig ækvivalent med hensyn til betydningen, men bærer nogenlunde samme konnotation som kildetermen. Denne faktor påvirker det leksikale aspekt af teksten (Reiss, 2000, s.74-78).

Teksten er geografisk mærket. Tolkien nævner flere steder i sine breve (Carpenter, 2000), at *The Shire* (Herredet) afspejler det typiske engelske landskab, som det var før industrialiseringen ("*the essence of England is popularly thought to be the green countryside – the enclosed fields [...] and the small villages*") (Short, 1991, s. 121)), og hobbitterne, der bebor Herredet, har mange træk, der, i hvert fald af ikke-englændere, vil kunne opfattes som typisk engelske, såsom fordommen om, at englænderne har en forkærlighed for *afternoon tea*.

Som det blev nævnt i '5.2.2 Navne', har Ludvigsen til en vis grad forsøgt at fordanske Hobbitterne, og dermed har hun ændret den geografiske mærkning.

6.5 Modtager

Med denne faktor refererer Reiss udelukkende til kildetekstens læser eller publikum og den sociale og kulturelle kontekst set fra dennes synspunkt frem for samfundets synspunkt, som den umiddelbare situation omhandlede. Dette skal forstås på den måde, at det her handler om almindelige idiomatiske udtryk, dagligdags allusioner og metaforer, citater og lignende, som kan forstås af målgruppen frem for af kildelæseren generelt, hvilket for eksempel betyder, at en dansk læser ikke nødvendigvis forstår en dansk tekst. Et eksempel på dette er en tekst, der indeholder referencer til det danske karaktersystem. En reference til *UG med kryds og slange* vil straks være forståeligt for et ældre publikum, mens de yngre læsere ville blive sat af, grundet deres manglende kendskab til det ældre karaktersystem. De ville derimod forstå betydningen af *12*, som er den tilsvarende karakter i det nyeste system. Dette system er dog endnu så nyt, at det først er blevet fuldt implementeret i det danske uddannelsessystem i løbet af de seneste år, og derfor vil det kun være yngre læsere og fagfolk, som beskæftiger sig med det, der vil forstå referencen fuldt ud. Oversætteren kan overkomme disse barrierer ved f.eks. at indsætte en forklarende fodnote eller

forenkle referencen i en indholdsbaseeret tekst eller ekspliciteren referencen i en formbaseeret tekst. En anden løsning i formbaseerede tekster ved f.eks. kulturspecifikke metaforer er at finde en tilsvarende metafor på målsproget frem for "bare" at oversætte metaforen direkte.

'The Lord of the Rings' er et eventyr (*farie-story*) skrevet til et voksent publikum (Carpenter, 2000, s. 188). Denne definition medfører ingen særlige referencer, der ikke er forståelige for alle (voksne) læsere uanset vidensniveau, og burde derfor gøre denne faktor irrelevant i forhold til 'The Lord of the Rings'. Dette er ikke tilfældet, da værket bliver fremstillet som en oversættelse af en tekst, der indeholder implicite referencer til en kultur og mytologi, der forudsættes at være kendt for den oprindelige modtager, men ikke af den engelske modtager. Tolkien valgte denne fremgangsmåde, da han oprindeligt håbede på, at *Silmarillion* (der præsenterer denne kultur og mytologi) kunne blive udgivet samtidig med *The Lord of the Rings*, hvilket ville give modtageren den nødvendige viden til at kunne tolke referencerne (Carpenter, 2000). Da modtagerne af både kildeteksten og måltæksten således har lige ringe mulighed for at tolke referencer til Midgårds historie, kommer disse referencer til at fremstå som et virkemiddel og blev derfor behandlet under '5.2 Leksikale elementer'.

Det virker dog til, at der er sket et skift i modtagergruppen, idet Ludvigsen, som beskrevet i '5.2 Leksikale elementer', har valgt at nedtone visse af Tolkiens virkemidler, såsom den arkaiske sprogbrug, for dermed gøre teksten tilgængelig for en bredere gruppe.

6.6 Afsender/den talende karakter

Denne faktor inddrager alle de determinanter, der påvirker forfatterens sprog såvel som hans karakterers sprog og ses i det leksikale, grammatiske og stilistiske aspekt af teksten. Determinanter, der påvirker forfatterens sprog er f.eks. hans oprindelse, uddannelse, samtid og ideologiske overbevisning, mens karakterernes sprog påvirkes af deres geografiske placering (dialekt, accent), klasse (jargon, dagligdagsprog, standard sprogbrug) og deres profession og evt. religion (fagsprog, tekniske termer). Især i formbetonede/emotionelle og appelbetonede tekster bør oversætteren forsøge at bibeholde det niveau, der eksisterer i teksten, dog på en sådan måde,

at sproget virker naturligt for en læseren af målteksten, hvis sproget også er naturligt i kildeteksten (Reiss, 2000, s. 82-83).

Afsender: Tolkiens baggrund som filolog og professionel lingvist med stor interesse for oldnordisk og andre gamle sprog ses tydeligt i 'The Lord of the Rings', hvor han med stor sikkerhed anvender alle sprogets nuancer. Interessen for ældre sprog afspejler sig især i navne (hobbitnavnene kommer for eksempel fra saksisk) og i runerne, der illustrerer elvernes og dværgenes sprog (stammer fra angelsaksisk) (Carpenter, 2000). Andre leksikale eksempler på baggrundens indflydelse på teksten er de racer (hobbitter, orker) og steder (Fangorn, Mordor), han har skabt. I det grammatiske aspekt er det værd at nævne hans tegnsætning, der er anvendt meget effektivt til at bidrage til at skabe en stemning, og hans anvendelse af store bogstaver til at skelne mellem almene og specifikke begreber (Men=racen; men=hankøn af racens), som nævnt i '5.3 Grammatiske elementer'. Lige netop denne anvendelse af leksikale og grammatiske virkemidler udgør en stor del af Tolkiens stil, og derfor bliver det stilistiske aspekt, der påvirkes af hans baggrund, hurtigt til en gentagelse af de to andre aspekter.

Ludvigsen har ikke formået at bibeholde afsenderens, altså Tolkiens, stil i teksten, som det klart fremgår af mikroanalysen.

Den talende karakter: Karakterernes sprog er nøje tilpasset deres kulturelle baggrund. Der er især tre grupper, der er værd at nævne i denne forbindelse: hobbitter, menneskene og elvere. Hobbitterne er et simpelt folk, der ikke bekymrer sig om verdenen udenfor, og de er generelt uuddannede. Menneskene består af flere folkeslag, men fælles for dem er, at de lever i et ruralt samfund, styret af en konge eller herre, meget lig middelaldersamfundet uden adelen. Til sidst er der elverne. På grund af deres udødelighed har de en meget filosofisk holdning til verdenen omkring dem, og hvad andre folkeslag betragter som historie, har elverne rent faktisk oplevet i egen person.

Som det fremgår af '5.2.4 Arkaisk sprogbrug' og '5.3 Grammatiske elementer', er det ikke lykkedes Ludvigsen at gengive den karakteristiske sprogbrug, der er brugt i 'The Lord of the Rings'.

6.7 De emotionelle konnotationer

Under denne faktor hører de følelsesladede begreber, der er specifikke for kildesproget og blandt andet udtrykker humor, ironi, foragt og begejstring, eller som bruges til at understrege en følelse eller pointe, såsom de engelske udtryk "honey" og "pumpkin" for en person, man holder af. Udtryk som disse kan ikke oversættes direkte, da den tiltalte nok ville kigge ret underligt, hvis de blev kaldt for "honning" eller "græskar". I stedet bør man bruge ord, der har samme konnotation såsom "skat" og "snuske". De emotionelle determinanter påvirker især kildetekstens leksikale og stilistiske aspekter, men også det grammatiske aspekt, såvel morfologisk som syntaktisk (Reiss, 2000, s. 83-86). Påvirkningen af det grammatiske aspekt ses f.eks. meget i det spanske sprog, hvor bl.a. diminutiver både kan være størrelsesangivende, men også udtrykke følelser, som det er tilfældet med anvendelsen af suffikserne -ita og -ito i forbindelse med navne (Rosita af Rosa [lille Rosa/dejlige Rosa] og Carlito af Carlos).

I 'The Lord of the Rings' er der ikke i nævneværdig grad anvendt emotionelle konnotationer, og det er derfor ikke relevant at komme yderligere ind på her.

6.8 Sammenfatning af analysen

Mange af de steder, det er muligt at spore de tekst-eksterne elementers indflydelse på 'The Lord of the Rings', er der også tegn på, at der er foretaget ændringer i registeret i 'Ringenes Herre'. Målgruppen er gjort bredere, karakterernes stemmer er ændret, og forfatterens stemme er dæmpet. Derfor må det konkluderes, at der ikke er ækvivalens i registeret mellem 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre', og på den baggrund kan 'Ringenes Herre' ikke siges at være god.

7 En kvalitetsvurdering af 'Ringenes Herre'

'Ringenes Herre' indeholder både gode og mindre gode løsninger på de mange udfordringer, der er for en oversætter i dette værk. Analysen af de styrende elementer viste, at for at 'Ringenes Herre' kan siges at være en god oversættelse, skal den være ækvivalent med 'The Lord of the Rings' med hensyn til de stilistiske elementer og i registeret.

Mikroanalysen viste, at der var mange mindre vellykkede oversættelser rent semantisk, så på dette område kan 'Ringenes Herre' ikke siges at være god. Leksikalt var der flere gode løsninger, især med hensyn til billedsproget og oversættelserne af navnene (om end man kan være uenig i, at de bliver oversat i første omgang). Der var dog også flere uheldige løsninger såsom oversættelsen af metaforerne og oversættelsen af de stilistiske navne samt forståelsen af metasproget. Grammatisk er det ikke lykkedes Ludvigsen at overføre eller genskabe brugen af ukonventionel syntaks, men hun har gjort et godt forsøg på at genskabe brugen af grammatisk ukorrekt tale til at illustrere hobbit-tale og Gollums tale, om end hun ikke har anvendt dette virkemiddel nær så meget som Tolkien. Endelig er der de stilistiske elementer, som var et af fokusområderne for analysen. Her er Ludvigsens løsninger halvhjertede og ukonsekvente med hensyn til brugen af tegnsætningen til at skabe illustrationen om en fortæller. Dette har voldt Ludvigsen nogle problemer, der har ført til at den danske tekst flere steder bliver grammatisk ukorrekt på en måde, der ikke kan siges at være en tilpasning af Tolkiens brug af ugrammatiske elementer.

Makroanalysen viste desuden, at der var flere ændringer i registeret med hensyn til forfatterens stemme, karakterernes stemme og målgruppen. Samtidig var det muligt at se et forsøg på at ændre den geografiske mærkning i teksten ved at forsøge at fordanske hobbiternes verden. Emnemæssigt og med hensyn til den almene terminologi var der dog overensstemmelse mellem de to tekster. Men dette var ikke nok til at skabe ækvivalens mellem registrene i 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre'.

Alt i alt må det konkluderes, at 'Ringenes Herre' ikke kan betegnes som en god oversættelse i forhold til nutidige standarder, der forudsætter, at kildetekstens stil er overført til målteksten, og at der er ækvivalens i registeret.

8 Oversætterens opgave

Som det følgende citat angiver, kan oversætteren, via sine valg og fejl, få stor indflydelse på modtagerne af sin oversættelse:

“The Virgin Birth and Virgin Mary are, pardon the pun, pregnant with social symbolic significance in most, if not all, parts of the world. Whether you believe in them or not, they are solid social constructs, rehearsed endlessly in art, humour, everyday life, and language. And yet their birth is due to a relatively simple mistake in translation. The Old Testament talks about almah 'young woman,' not bethulah 'virgin.' However, the scholars in the 3rd century BC translated the Hebrew almah as parthenos in Greek. Thus the 'young woman' in Hebrew metamorphosed into a 'virgin' in Greek—and she has remained a virgin ever since in translations across the world. The notion of 'virgin birth' was born, thanks to a mistranslation.” (Ardó, 2001)

Derfor er Newmark af den holdning, at det er givtigt at medtage en overvejelse af oversætterens formål med oversættelsen og hendes valg i forbindelse med oversættelsesproceduren. Dette er ikke som sådan en del af analysen, men derimod et forsøg på at forstå, hvorfor hun har foretaget de pågældende valg samt hvilke metoder, hun har anvendt i oversættelsen. Dette afsnit er relevant for specialet, da kvaliteten af 'Ringenes Herre' er vurderet ud fra nutidige standarder til trods for, at den efterhånden er 40 år gammel. Derfor kan en overvejelse af Ludvigsens arbejde tjene til at påpege, hvilke ressourcer, en nutidig oversætter af 'The Lord of the Rings' vil have adgang til, der kan hjælpe med at forbedre kvaliteten.

Tolkien selv var af den holdning, at den bedste at spørge til råds om oversættelsesmæssige problemer med en tekst var forfatteren selv, som følgende citat fra hans breve viser:

“It is however surely intelligible that an author, while still alive, should feel a deep and immediate concern in translation. And this one is, unfortunately, also a professional linguist, a pedantic don, who has wide personal connexions and friendships with the chief English

scholars of the continent.....The translation of The Lord of the Rings will prove a formidable task, and I do not see how it can be performed satisfactorily without the assistance of the author [...] By 'assistance' I do not, of course, mean interference [...] But there are many special difficulties to be found in this text. To mention one: there are a number of words not to be found in the dictionaries, or which require a knowledge of older English. On points such as these, and others that would inevitably arise, the author would be the most satisfactory, and the quickest, source of information." (Carpenter, 2000, s. 248-249).

Det er dog ikke længere muligt at spørge forfatteren til råds, men med hjælp fra hans søn Christopher Tolkien er der udgivet mange værker, der vil kunne hjælpe fremtidige oversættere af hans bøger. Oversætteren vil kunne trække på ressourcer såsom 'The Complete Guide to Middle-Earth' (1978, HarperCollins), 'The New Tolkien Companion' (2. udgave, 1976/79, MacMillan London Limited) på engelsk og 'Det store Tolkien-leksikon' (2004, Lindhardt og Ringhof) på dansk. Disse bøger er alle leksika over *Middle-Earth/Midgård*, den verden Tolkien skabte. Samtidig er der uvurderlig hjælp at hente i Carpenters 'The Letters of J.R.R. Tolkien', hvor Tolkiens holdning til mange spørgsmål kommer til udtryk gennem de utallige breve, han sendte gennem sit liv. Derudover er der også værket 'Silmarillion', som er en samling af myterne og historien fra tiden inden 'The Hobbit' og 'The Lord of the Rings'. Endelig kan man trække på hele fantasygenren, der som nævnt i 4.3 er meget inspireret af Tolkien.

Selvom Ludvigsen i teorien har haft mulighed for at konsultere Tolkien i forbindelse med sit arbejde med bogen, er det dog ikke sandsynligt, at hun har gjort det. Hun har formentlig været under et vist tidspres fra forlagets side, idet bogen skulle udgives, mens den stadig var oppe i tiden (denne holdning deles af Köneke, 1999, s. 209) Derfor har Ludvigsen formentlig ikke haft nogen specifikke ressourcer at trække på i forbindelse med arbejdet med 'Ringenes Herre', men kun sine generelle oversættelsesressourcer.

Ludvigsens overordnede valg har været at bringe teksten til læseren ved at forsøge at gøre den mere tilgængelig for danske læsere. Hvor hobbitterne i 'The Lord of the Rings' appellerer meget til engelske læsere via beskrivelserne af deres levestil og deres landligt klingende navne, har

Ludvigsen forsøgt at få dem til at appellere til danske læsere ved at fordanske deres navne og sætte fokus på de ting, danskere også kan forholde sig til i beskrivelserne af dem. Samtidig har hun valgt at gøre sproget enkelt og let tilgængeligt, som det fremgik af mikroanalysen, især afsnit '5.2.2 Navne' og '5.2.4 Arkaisk sprog'.

Dette strider mod den nutidige holdning til valg af oversættelsesmetode, men teorien var ikke udviklet dengang. Samtidig var fantasy som tidligere nævnt ikke en udbredt genre dengang, og derfor er det sandsynligt, at hun ikke har været så opmærksom på de genrespecifikke elementer.

9 Konklusion

Formålet med dette speciale har været at finde ud af, om 'Ringenes Herre' kan betragtes som en god oversættelse. For at finde ud af det, var det nødvendigt først at finde ud af, hvad en god oversættelse i det hele taget er. Der findes en række forskellige tilgange til oversættelseskritik, og hver tilgang har sin egen definition af, hvad en god oversættelse er. Den tilgang, der er relevant for specialet, er den lingvistiske tilgang, der vurderer oversættelsen ud fra en analyse af kilde- og måltekstens lingvistiske elementer. På baggrund af denne analyse bestemmes det, om målteksten er ækvivalent med kildeteksten og dermed en god oversættelse. Men da det ikke er muligt at skabe ækvivalens på alle niveauer fra morfem til tekst og funktion, bestemmes ækvivalensniveauet ud fra en række kriterier, der blandt andet påvirkes af formålet med oversættelsen og kildetekstens klassificering. Ud fra dette kunne det konkluderes, at en god oversættelse, inden for den lingvistiske tilgang til oversættelseskritik, er en tekst, der er ækvivalent med sin kildetekst på de niveauer, der er relevante i forhold til teksternes funktion og formål.

Næste skridt på vejen var at finde ud af, hvordan man finder frem til disse kriterier og hvilken metode, der bedst viser, om 'Ringenes Herre' er ækvivalent med 'The Lord of the Rings' på de relevante niveauer. Til dette formål blev de tre teoretikere Juliane House, Katharina Reiss og Peter Newmark inddraget. De betragtes alle som vigtige for den lingvistiske oversættelsesteori, og deres analysemodeller har dannet grundlag for senere udviklinger inden for tilgangen. De har også alle tre udviklet en oversættelseskritisk analyseplan, og ud fra en diskussion af analyseplanerne var det muligt at komme frem til en kombineret model, der kunne anvendes på 'Ringenes Herre'.

Første skridt var at finde ud af hvilke overordnede elementer, der bør indgå i en oversættelseskritisk analyse. Først og fremmest skal der være en analyse af de såkaldte styrende elementer, såsom genre og tekstfunktion, for at definere ækvivalensniveauet og afklare hvilke elementer, der bør være fokus på i selve analysen. Dernæst skal der være en analyse af de tekstinterne og tekst-eksterne elementer i både kilde- og måltekst for at fastslå, om der er ækvivalens. Dette munder så ud i en vurdering af oversættelsens kvalitet. Til sidst kan det være relevant at

sætte sig i oversætterens sted og se på, hvilke forhold hun arbejdede under, og hvilke valg hun foretog i forbindelse med oversættelsen.

Analysen af de styrende elementer viste, at 'The Lord of the Rings' tilhører genren fantasy og hører til Reiss' form-baserede teksttype. Samtidig falder den under Houses kategori åbenbar oversættelse. Dette betyder, at der bør være ækvivalens omkring de stilistiske elementer, og at der skal være ækvivalens i registeret.

Analysen af de tekst-interne elementer fulgte Reiss' opdeling i semantiske, leksikale, grammatiske og stilistiske elementer. Resultatet af analysen blev at der var uoverensstemmelse inden for alle 4 elementer. Reiss' kriterier var, at der skulle være semantisk ækvivalens, leksikalsk tilstrækkelighed, grammatisk korrekthed og stilistisk overensstemmelse. Skønt der var flere gode løsninger, var der også tilstrækkelig mange mindre gode løsninger til, at 'Ringenes Herre' ikke opfylder Reiss' kriterier, og derfor ikke kan kaldes god.

Makroanalysen fulgte Reiss' opdeling i syv tekst-eksterne elementer – kontekst, emne, tid, sted, modtager, afsender/taler og emotionelle konnotationer – med fokus på at få afklaret elementerne i Houses registeranalyse. Den viste, at skønt der var overensstemmelse mellem registeret i de to tekster med hensyn til kontekst, emne og tid, var der en række uoverensstemmelser i de tre andre elementer (emotionelle konnotationer var ikke relevant for specialet). Derfor blev resultatet, at der ikke var tilstrækkelig ækvivalens i registeret mellem 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes Herre' til at kalde oversættelsen god ud fra dette kriterium.

Baseret på fundene i den sammenlignende analyse af 'The Lord of the Rings' og 'Ringenes herre' var det muligt at konkludere, at 'Ringenes Herre' ikke er en god oversættelse, idet der var for mange uoverensstemmelser i forhold til 'The Lord of the Rings', hvilket betød, at teksten ikke opfyldte kriterierne for en god oversættelse.

Endelig viste en overvejelse af oversætterens arbejdsforhold og valg, at den nutidige læser har adgang til en række ressourcer, som Ludvigsen ikke havde adgang til, da hun arbejdede med

oversættelsen. Derudover viste overvejelsen, at Ludvigsen i modstrid med de nutidige teorier valgte at oversætte teksten, så den blev mere tilgængelig for den danske læser, frem for, som det er almen praksis i dag, at være tro mod forfatteren og kildeteksten.

Litteraturliste

Andersen, Carsten. (2005, 13. februar). Litteratur: Fans vil have Tolkiens bøger nyoversat til dansk. *Politiken*. (2. sektion, s. 3). Lokaliseret den 19. september, 2007, på www.infomedia.dk.

Ardó, Zsussanna. (2001). Virgin Birth and Red Underpants - The Translator's Responsibility in Shaping Our Worldview. *Translation Journal*. Volume 5, No. 4, Oktober 2001. Lokaliseret den 18. oktober, 2007, på <http://accurapid.com/journal/18review.htm>.

Boch, Kirsten. (2005). "Et værk er over dem alle" – J.R.R. Tolkiens Ringenes Herres indflydelse på fantasygenren og den heroiske fantasy. Bacheloropgave. Ålborg: Danmarks Biblioteksskole.

Carpenter, Humphrey. (2000). *The Letters of J.R.R. Tolkien*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Dansk sprognævn a. (nd). *Sproget.dk*. Lokaliseret den 30. maj 2009 på http://sproget.dk/raad-og-regler/retskrivningsregler_mv/retskrivningsregler/a7-20-39/a7-20-24-substantiver/a7-21-genitiv

Dansk sprognævn b. (nd). *Sproget.dk*. Lokaliseret den 30. maj 2009 på http://sproget.dk/raad-og-regler/retskrivningsregler_mv/retskrivningsregler/a7-11-14/a7-12-store-og-sma-bogstaver-i-proprier

Dansk sprognævn c. (nd). *Sproget.dk*. Lokaliseret den 29. maj 2009 på <http://sproget.dk/search?SearchableText=bj%C3%B8rnetjeneste&submit=Start+s%C3%B8gnin g+>

Dodds, John M. (1985). *The theory and practice of text analysis and translation criticism*. Zeta-Università.

Halliday, M.A.K. (2001). Towards a theory of good translation. I: E. Steiner og C. Yallop (Eds.) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content* (s. 13-18). Berlin: Mouton de Gruyter.

Holbek, Bengt. (1969, 2. juni). Langt om længe på dansk – men på hvilket dansk!. *Information*. (s. ???)

House, Juliane (1971). *A Model for Translation Quality Assessment*. Tyskland: Gunter Narr Verlag Tübinge.

House, Juliane. (1997). *Translation Quality Assessment; A Model Revisited*. Tyskland: Gunter Narr Verlag Tübinge.

House, Juliane. (2001). How do we know when a translation is good?. I: E. Steiner og C. Yallop (Eds.) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content* (s. 127-160). Berlin: Mouton de Gruyter.

Köneke, K. (1999). Vi trænger til en ny oversættelse af J.R.R. Tolkiens *The Lord of the Rings*!. I: V. H. Pedersens og V. Appel (eds.) *Oversættelse af litteratur II* (s. 203-223). København, Center for Oversættelsesvidenskab.

Larsen, Marianne Schmidt. (1999). Oversættelseskritisk analyse: To danske oversættelser af Virginia Woolfs *Mrs. Dalloway*. I: V. H. Pedersen og V. Appel (Eds.) *Oversættelse af litteratur II* (s. 97-116). København, Center for Oversættelsesvidenskab.

LOTR → Tolkien (1965).

Newmark, Peter. (1988). *A Textbook of Translation*. UK: Prentice Hall International Ltd.

Reiss, Katharina. (2000). *Translation Criticism – The Potentials & Limitations; Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. (E. F. Rhodes, oversætter). Manchester: St. Jerome Publishing. (Originalen udgivet i 1971).

RH → Tolkien (2006).

Short, J.R. (1991). A Green and Pleasant Land. I: Gerda Christensen *Mental Landscapes; MLE 1 & 2* (s. 117-124). København: Samfundslitteratur.

Steiner, Erich. (2001). Intralingual and Interlingual versions of a text. I: E. Steiner og C. Yallop (Eds.) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content* (s. 161-190). Berlin: Mouton de Gruyter.

Tolkien, J.R.R. (1965). *The Lord of the Rings*. Boston; Houghton Mifflin Company.

Tolkien, J.R.R. (2006). *Ringenes herre* (12. udg.). (Ida Nyrop Ludvigsen, oversætter). København; Gyldendal. (Originalen udgivet i 1954-55).

Bilag 1 – Afskrift af Bent Holbeks anmeldelse af 'Ringenes Herre'

(Fremsendt via email fra Tina Nilsson – alle kommentarerne inklusiv den indledende er Tinas. Afskriften er medtaget, da kopien af mikrofilmen var tæt på ulæselig.)

Anmeldelse af oversættelsen af Tolkiens bøger i Information. Afskrift fra fotokopi af mikrofilm; hvor der er tale om fejl fra anmelderens side, hvor der tilsyneladende er faldet et ord ud eller hvor der er foretaget ændringer i senere udgaver af oversættelsen, har jeg indsat en parentes med fed skrift.

Information, mandag d. 2. juni 1969

Langt om længe på dansk – men på hvilket dansk!

J.R.R. Tolkien: Hobbitten, 367 sider, ill. Kr. 39,50 – samme: Ringenes Herre I-II: Eventyret om ringen, 460 sider, kr. 66,00. II: De to tårne, 369 sider, kr. 57,00. Oversat af Ida Nyrop Ludvigsen – alle hos Gyldendal, 1969.

Af Bengt Holbek

En hobbitoman er en person, der kun helt er sig selv, når han læser Tolkiens vidunderlige fortællinger – det kommer af, at selv når han gør andre ting, dvæler noget af hans sjæl i Middle Earth, det fjerne fortidsland, hvor elver, dværge og hobbitter omgikkes os mennesker mere frit og åbent end de kan i vore dage. Nogle vil måske anse hobbitomanen som inhabil som anmelder af Tolkien, han vil til gengæld anse enhver anden for inkompetent.

Hobbitter er godt halvt så store som vi. Ellers ligner de os, bortset fra, at de er skægløse og har hår på fødderne. De er hæderlige og agtværdige og bor (**for?**) det meste i behagelige, velindrettede jordhuler. De fleste af dem bor i the Shire vest for floden Baranduin, som de respektløst kalder Brandywine. – Bilbo Baggins, hovedpersonen i "The Hobbit", var den respektableste af hobbitter, indtil troldmanden Gandalf og tretten dværge besøgte ham og fik ham med på den farefulde færd til the Lonely Mountain, hvor dragen Smaug rugede over dværgenes umådelige skatte. Om denne færd handler "The Hobbit".

Bogen kom i 1937 og indtog straks en selvfølgelig plads i kongerækken af engelske børnebøger: Alice i Eventyrland, Peter Plys, Tudsebøgerne og den desværre uoversatte Narnia-serie. De voksne, som altid læser med, bad Tolkien fortælle mere om hobbitterne, og 12 **(17)** år senere forelå så den kolossale trilogi "The Lord of the Rings", der mere er for voksne end for børn.

Under sin færd havde Bilbo erhvervet en ring, der gjorde sin bærer usynlig. En del år senere blev Gandalf klar over, at det var the One Ring, der engang for århundreder siden var skabt af den uhyggelige Sauron, som havde mistet den i krig. Han var nu ved at genvinde sin magt, og fik han først ringen tilbage, ville intet kunne stå imod ham, men dens hemmelige kraft var sådan, at den efterhånden ville fordærve enhver der brugte den, så ingen turde vende den mod ham. Den eneste udvej var at tilintetgøre ringen, men det kunne kun ske i den ild i Saurons land, hvor den var smedet. Dette hverv faldt på Bilbos nevø Frodo. Meget mod sin vilje drog han derfor ud, ledsaget af tre andre hobbitter samt af Gandalf og en elv (**elver**), en dværg og to mænd, hvoraf den ene hemmeligt var arving til et mægtigt riges trone. Sauron fik imidlertid opsporet at Den ene Ring var fundet og sendte sine frygtelige hjælpere ud for at bringe den til ham. Også troldmanden Saruman, der slev stræbte efter magt, kastede sig ind i jagten, og snart kom det til åben krig, hvor ringbæreren og hans fæller hvirvledes ind i begivenhedernes centrum.

Disse fortællinger er nu langt om længe kommet på dansk, dog mangler vi sidste del af "Ringenes herre". I det skammeligt forkortede forord (hvad er meningen med denne forkortelse? Er også de vigtige appendikser i sidste bind beskåret? **(Ja, det er de, jf. artikel i tidsskiftet Vinyar Tengwar # 9, januar 1990, Danish Appendectomies – til gengæld ser det ud til, at der i senere udgaver er blevet rådet bod på forkortelsen af forordet)** Tolkien udgiver "Ringenes herre" som et historisk værk, med indledning og noter og hele pibetøjet, og den fiktion kan man da ikke uden videre ændre) – altså, i resterne af forordet til "Ringenes herre" hedder det: "Hvad angår en indre mening eller et "budskab", så har det ikke været forfatterens mening, at den skulle have nogen. Den er hverken allegorisk eller aktuel." Den der ikke kan holde af en fortælling for dens egen skyld, være dermed advaret.

Men hvilken fortælling! Ingen ridderroman eller fornaldersaga og næppe noget episk digt siden Iliaden kan måle sig med "Ringenes herre" i fantasi og fortælleglæde. Er "Hobbitten" måske mere umiddelbart fortryllende, så er "Ringenes herre" des rigere på afveksling og dybe følelser. Ensomme vandringer gennem øde egne, kampe mod uhyrer, hvile hos gode venner, feltslag og fester følger hinanden, skiftende med lyriske landskabsskildringer, vittige samtaler og de prægtigste vers.

Et kors for en oversætter. Tolkien er professor i angelsaksisk. Ikke blot har han virtuost udnyttet træk af keltisk og angelsaksisk-nordisk mytologi og heltedigtning og skabt et landkort af klingende stednavne, men han mester også sit sprog i dets fulde bredde og dybde og skyr ingen del af det, ej heller det vi plejer at

kalde det pladderromantiske. For ham følger det sig uden svig. Man kan næsten ikke forestille sig en dansk gengivelse, der kan stå mål med originalen.

Det får man heller ikke. Oversættelsen er skrækkelig.

Jeg kan ikke stå inde for, at der er en regulær fejl på hver anden side, men at dømme efter kontrol af en række tilfældigt valgte sider passer det omtrent. F.eks. "Hobbitten" s. 62: Han er en løgner, en kæmpemæssig løgner (He is a liar, O truly tremendous one – skulle oversættes: Han er en løgner, o du i sandhed vældige! Måske ikke særligt godt, og allitterationen er svær at få med, men i hvert fald rigtigt). **(Er i senere udgaver blevet rettet til "oh, du stormægtige")** s.66: uden at kunne se eller tænke (out of sight and out of mind – skulle være : ude af syne og ude (af) sind, dvs. bevidstløs, her spilles på det også på dansk kendte ordsprog), s.67: Den skinnede og blev uklar (It shone pale and dim – skulle være: Den lyste blegt og svagt), s. 89: Rent ud sagt brød troldmanden sig ikke om at forklare, hvor dygtig han havde været, mere end en gang (The wizard, to tell the truth, never minded explaining his cleverness more than once – skulle være: Når sandt skal siges, så havde troldmanden aldrig noget mod at fortælle om sin dygtighed mere end en gang, fejlen er meningsforstyrrende, for straks efter kommer Gandalf's beretning, endog detaljeret). **(Er i senere udgaver blevet rettet til "Rent ud sagt havde troldmanden aldrig noget imod at forklare, hvor dygtig han havde været, mere end én gang.)** Og "Ringenes herre", gennemgående: "Vesternæs" (Westernesse, et fjernt stort land i det vestlige hav og ikke noget næs), II, s. 49: en modbydelig lille skiderik af en troldmand (the muck-rakers of a dirty little wizard, skulle være noget i retning af: møgskrabere for en beskidt lille troldmand, der tales om Sarumans tjenere, ikke om ham selv), **(Er i senere udgaver udvidet til "troldmands spildsamlere")** s. 54: bjerg (mount, dvs. ridedyr, der tales om, hvordan en Nazgûl mistede sit vingede ridedyr), s. 152: al vor færden skal forblive lige så hemmelig, som den hidtil har været (all our comings and going should be as secret as may be, henceforth – skulle være: al vor kommen og gåen bør være så hemmelig som muligt herefter, el. lign, hidtil har de pågældende færdedes åbenlyst, og først på dette tidspunkt er fordækthed blevet nødvendig).

Man må omskrive i en oversættelse, hvis en bogstavelig gengivelse er vildledende, ellers ikke. Men begge værker er fortvivlende unøjagtigt oversat. Her blot to eksempler "Hobbitten" s. 89: Hr. Sækker har mere i sig, end I regner med (Mr. Baggins has more about him than you guess – oversættelsen kunne være rigtig, hvis ikke originalen var dobbeltydig: Gandalf aner, at Bilbo har fundet ringen, men vil ikke sige det ligeud. Man kunne have oversat: Der er mere ved hr. Sækker end I tror) **(jf. også kap. 1, s. 18 i min udgave, hvor "Der er meget mere i ham, end I regner med" er oversættelsen af "There is a lot more in him than you guess" og kap. 16, s. 259 "Der er altid mere i dig, end nogen venter!" skulle svare til "There is always**

more about you than anybody expects!" På engelsk sker der en udvikling i sprogbrugen, repræsenteret ved valget af forholdsord, men dette modsvarer ikke af en tilsvarende udvikling på dansk, hvor kun oversættelsen i kap. 1 er præcis nok; eksemplet fra kapitel 16 burde i stedet hedde: **der er altid mere ved dig, end man regner med**), "Ringenes herre" (II) s. 217: forladt de andre (fled from the Company – originalens ordlyd erindrere læseren om, at Frodo og Sam måtte flygte fra et fællesskab, mens oversættelsen er ligegyldig og uden associationer).

Den gennemgående unøjagtighed er endnu ikke det værste. Oversætteren har åbenbart slet ikke øre for den stadig vekslende, til de mindste enkeltheder velformede og i virkeligheden knappe stil, som præger begge Tolkiens værker. De rigt vekslende stemninger, båret af rytmisk, spændstig prosa og støttet af rent sproglige klangvirkninger, fortøner sig som vage antydninger, næsten kvalt i et ensartet og ofte plat, snakkesaligt dagligstuedansk. Mount Doom er stedet hvor ringen blev smedet, foruden stadig at erindre om den skæbne (doom) som ringen betegner minder selve ordets klang om smedens hammerslag. Intet af dette er tilbage i oversættelsens Dommedagsbjerget, der endda er forkert. – "Hobbitten" s. 217: Du har det nu altid med at komme med sådan nogle dystre spådomme (You are always foreboding gloomy things -: Altid varsler du ilde) og "Ringenes herre" II, s.219: I dag skal vi i hvert fald nå ned på den anden side på en eller anden måde (We've got to get down today somehow - : I dag må vi ned på en eller anden måde) – er to af talløse eksempler på oversættelsens overflødige ordrigdom..

Man kan desværre blive ved. Nævnes skal blot endnu, at en del af digtene i den angelsaksiske verden er sat i musik, (**men**) da versmålet i hvert fald flere steder svigtes, kan musikken ikke altid bruges til oversættelsen.

Intet under, hvis oversættelsen har fået en noget lunken modtagelse. Den giver et ganske fortegnede billede af originalen, og det er ubegribeligt, at et anset forlag som Gyldendal har villet udsende den. En helt ny udgave af begge fortællinger (helst med en professionel digter til at oversætte versene – det var Gyldendal, der fik det gode indfald at lade Tom Kristensen oversætte digtene i "Peter Plys og hans venner") bør udarbejdes og gratis tilstilles de narrede købere.

Resumé

(Sakset fra ovenstående afskrift; kursiveringerne er mine)

I det skammeligt forkortede forord (hvad er meningen med denne forkortelse? Er også de vigtige appendikser i sidste bind beskåret? **(Ja, det er de, jf. artikel i tidsskriftet Vinyar Tengwar # 9, januar 1990, Danish Appendectomies – til gengæld ser det ud til, at der er blevet rådet bod på forkortelsen af forordet)** - altså, i resterne af forordet til "Ringenes herre"...

Et kors for en oversætter. Tolkien er professor i angelsaksisk. Ikke blot har han virtuost udnyttet træk af keltisk og angelsaksisk-nordisk mytologi og helteedigtning og skabt et landkort af klingende stednavne, men han mester også sit sprog i dets fulde bredde og dybde og skyr ingen del af det, ej heller det vi plejer at kalde det pladderromantiske. For ham følger det sig uden svig. Man kan næsten ikke forestille sig en dansk gengivelse, der kan stå mål med originalen.

Det får man heller ikke. Oversættelsen er skrækkelig. Jeg kan ikke stå inde for, at der er en regulær fejl på hver anden side, men at dømme efter kontrol af en række tilfældigt valgte sider passer det omtrent. Man må omskrive i en oversættelse, hvis en bogstavelig gengivelse er vildledende, ellers ikke. Men begge værker er fortvivlende unøjagtigt oversat. Den gennemgående unøjagtighed er endnu ikke det værste. Oversætteren har åbenbart slet ikke øre for den stadigt vekslende, *til de mindste enkeltheder velformede og i virkeligheden knappe stil*, som præger begge Tolkiens værker. De rigt vekslende stemninger, båret af rytmisk, spændstig prosa og støttet af rent sproglige klangvirkninger, fortøner sig som vage antydninger, *næsten kvalt i et ensartet og ofte plat, snakkesaligt dagligstuedansk*.

talløse eksempler på oversættelsens overflødige ordrigdom.

Oversættelsen giver et ganske fortegnede billede af originalen, og det er ubegribeligt, at et anset forlag som Gyldendal har villet udsende den. *En helt ny udgave af begge fortællinger (helst med en professionel digter til at oversætte versene – det var Gyldendal, der fik det gode indfald at lade Tom Kristensen oversætte digtene i "Peter Plys og hans venner") bør udarbejdes og gratis tilstilles de narrede købere.*